

FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER

Çevirenin Notu

Marx'ın Feuerbach'ın materyalizmini eleştirmek üzere kaleme aldığı bu on bir tez, "Alman İdeolojisi"nin giriş niteliğindeki birinci kısmında açındırmayı düşündüğü kuramsal tasarının bir özetiymi muhtemelen. Dünya komünist hareketinin en önemli belgelerinden birini oluşturan bu tezleri ayrı olarak yayımlamanın (türkçe olarak) gerekli olduğunu düşünüyoruz. Engels tezlerin önemini şöyle açıklıyordu :

“Bunlar [bu tezler] daha sonra işleyip geliştirmek ereğiyle [kaleme alınmış], notlar yığına öylesine atılmış, hiçbir biçimde basılma amacı taşımayan, ama yeni bir dünya anlayışının dâhiyane tohumlarının atıldığı ilk belge olması sıfatıyla ölçüsüz derecede önemli notlardır.” (F. Engels, "L. Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu", Önsöz, 21 Şubat 1888)

Bu kadar önemli bir belgenin yeni bir çevirisine neden ihtiyaç duyduğumuza gelince... Aslı almanca olan bu metinde Marx benzer görünen iki ayrı terim kullanır : "Praxis" ve "praktische". Buna karşılık fransızca, türkçe ve ingilizce çeşitli metinlerde tek bir sözcük kullanılmış : türkçede "pratik", fransızcada "pratique" (birkaç istisna dışında), ingilizcede de "practice". Bu "pratik" yaklaşımın çevirmenlere epeyce kolaylık sağladığı kesin ! İşte bu yüzden aşağıdaki çeviride "**Praxis**" sözcüğü yerine türkçe yazımıyla "**praksis**"i, "**praktische**" (pratik) yerine de kimi anlam karışıklarını önlemek için "**kılgı**" sözcüğünü kullandık. Aşağıdaki çevirinin diğerlerinden farkı asıl olarak buradadır. Gerisi daha tâli birkaç sorun ve bir üslup anlayışıdır. Böylesine önemli bir terimi (praksis) kısaca da olsa tanımlamaya çalışmak yerinde olacaktır...

"**Praxis**", eski yunancada "işlerin kılıgı", bir başka tanıma göre de "bir sonucu hedefleyen etkinlik (bir yandan bilgiye, diğer yandan varlığa karşıt olan bir etkinlik)" anlamına gelir. Bugün marksizmle birlikte sadece kılıgsal olanı değil, ama kuramsal olanı da kapsayacak bir biçimde daha geniş bir anlam kazanmıştır. "Praxis" almancada da, günlük dilde, pratik (kılıgı) anlamına gelir ve bütün karışıklık da buradan doğar. Bu kavram marksist terminolojide toplumsal ilişkileri ve doğal ortamı devrimcileştirerek değiştirebilecek olan insanı eylemlerinin bütünü (siyasi, ekonomik, kültürel vs.) anlamına gelir. Üstelik söz konusu olan yalıtılmış bir bireyin eylemi değil, bütün bir toplumsal eylemdir ; bir başka ifadeyle praksis tarihsel bir süreçtir. İnsanın dünyayı ve kendini (toplumsal ilişkilerinin bütünlüğü içinde) sürekli değiştirmesinin bu faaliyeti hem en üstün derecede kılıgı olan kuramsal etkinliği hem de uygulamayı yani bizzat kılıgsal etkinliği içerir. Kısaca kuram ve kılıgının ayrılmaz birliğidir praksis. Zaten tüm felsefe tam da bu ikisini birbirinden ayırmaya dayanır.

“Praksis : felsefenin sonu... artık burada "Marx ve marksizm üzerine olan felsefi gevezelikler"e son vermek gerekir. [...] Marx yalnızca "eleştirmek" ve bir "fîlozof" olarak kalmak "istemiyordu" ; denemesinin ["Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi"] devamında gösterdiği gibi, başka bir şey "istiyordu". [...] söz konusu olan teoriyle pratiğin birliğini kurmak amacıyla "daha üst bir düşünce düzeyi"dir.” (Maximilien Rubel)

Peki bu "daha üst düşünce düzeyi" ne anlama geliyordu ?

“[...] Artık "yeni bir felsefe" söz konusu olamazdı : "yeni materyalizm", var olanın eleştirisi ve geleceğin akılcı sezgisi çifte anlamını taşıyan teoriyle aynı vasıfta yeni bir praksis olarak ortaya çıkar.” (M. Rubel)

"Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi"nin girişinde de Marx şöyle diyordu :

“Siyasî alman bilincinin bu geleneksel biçiminin yalnızca kararlı bir rakibi olmak sıfatıyla hukuğun kurgusal felsefesinin bu eleştirisinin sonu bizzat kendine değil, ama çözümleri ancak tek bir araçla, praksisle mümkün olan problemlere çıkar [varır].” (K. Marx, a.ç. Marx)

Kuşkusuz bu konuda daha fazla bilgilenecek ve düşünecek olan okurun artık bu tezleri farklı bir gözle okuyacağından eminiz.

Daha tâli olan sorunlara gelince... Almanca "**Anschauung**" sözcüğü fransızcaya kâh "intuition" (sezgi) kâh "contemplation" (derin düşüncelere dalma, kendi içini seyretme) olarak çevrilmiş. "Contemplation" kavramı insanın derin düşüncelere dalması sonucu birdenbire gerçekleşen bilmeye, bilişe yani "sezgi"ye ulaşmasını dolaylı bir biçimde ifade ettiğinden, sonuçta "**sezgi**" sözcüğünde karar kıldık. Söz konusu olan görgül sezgi bile olsa, bu sözcüğün (sezgi) zımnen teori pratik ayrılığını, böylece de gerçeği edilgin bir biçimde aramayı ifade ettiğini unutmamak gerekir.

Öte yandan almanca "**Sinnlichkeit**" karşılığı olarak fransızcada "le sensible" kullanılmış. Biz de bunu "duyulur. hissedilir dünya" ya da "duyulur olan, uygun olan" anlamında "**duygun dünya**" diye çevirdik. Aynı biçimde almanca "**sinnliche**" sıfatını da fransızca karşılığı olan "sensible"e dayanarak "**duygun**" (hissedilir, duyulur, algılanabilir) olarak tercüme ettik. "Duyulur" sıfatı "akılır alır" anlamına da geldiğinden, "duyulan" anlamındaki "duygun"u tercih ettik.

Tezlerde kullanılan tüm köşeli parantezler çeviriye aittir, yani asıl metinde yer almazlar. Bu parantezleri metnin anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla kullandık. Bunun tek istisnası 4. tezdeki fransızca "dans les nues" (bulutlarda) ifadesidir : "bulutlara" yerine "hayal âlemine" demeyi ve köşeli araç içinde de kelimenin asıl anlamını vermeyi tercih ettik. Ayrıca tezlerde altı çizili (kalın ve koyu) tüm sözcükler orjinal metne aittir.

Daha önce yayınladığımız türkçe metinlerde bu tezlerden yapılan alıntıların buradaki metinden farklı olduğu dikkatli okuyucunun gözünden kaçmayacaktır. Bu durumda temel alınması gereken buradaki metindir. Diğer yazılarda yer alan alıntılar da zaman içinde buradaki metne uygun olarak düzeltilecektir.

Son bir nokta... Teori ve pratik konusundaki her türlü ikicilikten kaçınmak için komünistlerin sistemli bir biçimde "praksis" sözcüğünü kullanmaları gerektiğine inanıyoruz. Bir sözcüğü milyonlarca defa tekrar etmenin, onun asıl anlamını kavramak anlamına gelmediğini elbette biliyoruz, ama en azından dünya komünist hareketi içinde benzeşik (homojen) ve uygun bir terimi kullanmaya başlamanın ve bunu sürdürmenin bu doğrultudaki bir başlangıç olarak hiç de fena olmayacağı inancındayız.

Feuerbach Üzerine

- I -

Bütün geçmiş materyalizmin (Feuerbach'inki de dahil) büyük kusuru, [bu materyalizmlerde] somut nesnenin, gerçeğin, uygun dünyanın **somut insan etkinliği** olarak, **praksis** olarak değil, öznel bir biçimde değil, ama yalnızca **nesne** veya **sezgi** biçiminde anlaşılmasıdır. **Etkin yanın**, olduğu hâliyle uygun, gerçek etkinliği bilmeyen idealizm tarafından bu materyalizmle karşıtlık içinde soyut olarak geliştirilmiş olması bu yüzdendir. Feuerbach düşünce nesnelere gerçekten farklı uygun nesnelere ister ve bizzat insanî etkinliği **nesnel bir etkinlik** olarak kavramaz. Bu yüzden "**Hristiyanlığın Özü**"nde, yalnızca kuramsal davranışın gerçekten insanca olduğunu düşünür, praksis de sadece iğrenç biçimdeki yahudice tezahürü içinde saptanır ve anlaşılır. Bu nedenle "devrimci" etkinliğin, "kılışal ve eleştirel" etkinliğin önemini kavramaz.

- II -

İnsan düşüncesinin nesnel gerçekliği yansıtıp yansıtmadığı sorunu, kuramsal değil **kılgısal** bir sorundur. İnsan hakikati yani düşüncesinin gerçekliğini ve gücünü, şu fâni dünyaya aitliğini praksişi içinde kanıtlamalıdır. Praksisten yalıtılmış bir düşüncenin gerçekliği veya gerçeksizliği sorunu, yalnızca **skolâstik** bir sorundur.

- III -

Ortam ve eğitim tarafından dönüşümün materyalist öğretisi, ortamın insanlar tarafından dönüştürülmüş olduğunu ve bizzat eğiticinin de eğitilmek zorunda olduğunu unuttur. Bu yüzden toplumu, biri toplumun üstünde yer alan iki kısma böler.

Ortamın [*koşulların*] dönüşmesiyle insan etkinliğinin veya insanın kendini dönüştürmesinin düşümdeşliği, ancak **devrimci praksis** olarak kavranabilir ve akla uygun bir biçimde anlaşılabilir.

- IV -

Feuerbach, dinsel kendine yabancılaşma ile dünyanın dinsel ve dinsel olmayan iki ayrı dünyaya bölünmesi olgularından yola çıkar. Yaptığı iş, dinsel dünyayı dinsel olmayan temelinde çürütmekten ibarettir. Ama bu dinsel olmayan temel bizzat kendinden kopuyor ve bağımsız bir krallık olarak hayal âlemine [*bulutlara*] yerleşiyorsa eğer, bu durum, dinsel olmayan temelinden kopması ve kendinde çelişik olmasıyla açıklanabilir ancak. O hâlde bu temeli bizzat kendinde, çelişkisi içinde anlamak gerektiği kadar, onu kılgısal olarak devrimcileştirmek de gerekir. Böylece, örneğin, dünyevi ailenin uhrevi ailenin sırrı olduğu bir kez keşfedildikten sonra, artık kuramda ve kılıda yok edilmesi gereken şu birincinin kendisidir.

- V -

Soyut düşünceyle tatmin olmayan Feuerbach, sezgi ister ; ama duygun dünyayı, insanî ve duygun **kılgısal** bir etkinlik olarak kavramaz.

- VI -

Feuerbach dinsel özü **insansal** öze indirger. Ama insansal öz, yalıtılmış bireyin özünde olan soyut bir şey değildir. Gerçekliği içinde o, toplumsal ilişkilerin [*in*] bütünüdür.

Bu gerçek özün eleştirisine girişmeyen Feuerbach, zorunlu olarak :

- 1) tarihsel süreci hesaba katmaz ve kendi için [*var olan*] dinsel bir duygu saptar ve de soyut olarak – **yalıtılmış** – bir insan bireyi var sayar ;
- 2) özü [*de*] çok sayıda bireyi **doğal bir biçimde** birbirine bağlayan suskun ve içsel bir genellik olarak, bir "tür" olarak anlamaz.

- VII -

Bu yüzden Feuerbach, bizzat "dinsel duygu"nun toplumsal bir ürün olduğunu, tahlil ettiği soyut bireyin de iyice belirli toplumsal bir biçime aidiyetliğini görmez.

- VIII -

Tüm toplumsal yaşam, özü bakımından **kılgısaldır**. Kuramı gizemciliğe sürükleyen bütün sırlar, ussal çözümlmelerini insansal praksiste ve bu praksisin anlaşılmasında bulurlar.

- IX -

Sezgisel materyalizmin yani dünyayı kılgın bir etkinlik olarak anlamayan materyalizmin ulaştığı en son sonuç, bir yalıtılmış bireyler ve sivil [*burjuva*] toplum kuramıdır.

- X -

Eski materyalizmin bakış açısı burjuva [*sivil*] toplumdur ; yeni materyalizmin bakış açısı [*ise*] insansal toplum ya da toplumsal insanlıktır.

- XI -

Filozoflar çeşitli biçimlerde dünyayı yalnızca **yorumladılar**, [*oysa*] önemli olan onu **dönüştürmektir**.

Not : *Marx'ın 1844-1847 arasındaki notlarında yer alan bu tezler, ilk kez ancak ölümünden sonra 1888'de Engels tarafından yayımlanmıştır.*

"FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER"E

İLİŞKİN DÜŞÜNCELER :

Giriş

"(...) gerçekte *pratik* [eylemi içindeki] *materyalist için yani komünist için söz konusu olan, mevcut dünyayı devrimcileştirmek, bulmuş olduğu duruma kılıksal olarak hücum etmek ve onu dönüştürmektir.*" (K. Marx, "Alman İdeolojisi", II. bölümün "Feuerbach'ın Sezgisel ve Tutarsız Materyalizminin Eleştirisi" başlıklı 2. kısım, a.ç. Marx)

"*Geleceğin kurulması ve tüm gelecek için mükemmelleştirilmesi bizim işimiz değilse eğer, [bu düşünce doğrultusunda] gerçekleştirmiş olduğumuz bundan daha kesindir : söylemek istediğim var olan her şeyin acımasız bir eleştirisi, ne dış güçlerle olan bir çatışma karşısında ne de bu çatışmada ulaştığı sonuçlar önünde gerilemeyen bir eleştiri anlamında acımasız [bir eleştiril].*" (Marx'tan Arnold Ruge'e mektup)

Komünist program, gerçek dünyanın bütününün yeniden insanileştirilmesinin programıdır ve bugün sermayenin katı hakimiyetine tâbi olan hiçbir şey onun eleştirisinden kaçamayacaktır.

Dünyayı yorumlamanın başına buyruk mekânı [gettosu] sıfatıyla felsefe de ondan kaçamaz. Bu ulama [bu mekâna] saldıran bir kavram olarak diyalektik materyalizm, felsefe karşıtı [anti-felsefe] niteliğiyle yani felsefenin yok edilmesinin praksişi sıfatıyla onun karşısına çıkar. Bu anlamda felsefenin diyalektik bir eleştirisi, toplumsal gerçekliğin tüm alanlarına karşı olan devrimci mücadelenin gelişmesinde bütünüyle, olduğu gibi yerini bulur ve mevcut gerçekliğin bütünüünün aşılmasının gerçekleştiği anda bizzat felsefenin de fiilen aşılması sonucuna ulaşmayı hedefler.

1844 Almanya'sında Marx tarafından "kılıcı siyasî bir parti"nin eylemcilerine yöneltilmiş olan o ünlü cümlelerin ("...onu gerçekleştirerek felsefeyi ortadan kaldıramazsınız" cümlesinin) derin anlamı da tam budur. Devrimci eylemin (eğer tutarlı olmak isterse), eylemi içindeki proletaryanın her eyleminin (geçmiş-bugün-gelecek) erimini hesaplayabilmesi amacıyla, uğruna ayaklandığı nedenlerin tam bir anlayışı gibi zorunlu bir sonucu vardır. Bu aynı metinde ("*Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*") Marx, "onu ortadan kaldırmaksızın felsefeyi gerçekleştirebileceklerini zanneden" filozoflara seslenir. Bu metinde dünya üzerindeki gerçek eylemden ayrılmış felsefi yorumun sınırlarını eleştirerek, mevcut dünyayı anlama ve ona meydan okuma biçimlerinin aynı hatayı ters yüz edilmiş bir tarzda üreterek bu iki tutumun birbirini tamamladıklarını ortaya koyar.

Bir yandan "pratik" görünümü diğer yandan "teorik" veçhesi içinde düşünülmüş olan devrim, eylemsel ve düşünsel bütünlüğü içinde kavranmamıştır. Bu olgu, kimilerini eylem için eylemde tek başına düşünülen devrimi değişimin motoru olarak kuramlaştırmaya götürür... tutarlı tüm sola özgü bir tavidir bu. Diğerlerine gelince, onlar da [insanların sahip oldukları] bilinçlerden yola çıkarak devrimci praksişi eleştirel-kuramsal bir tutumla sınırlarlar... [böylece] akademizme, propagandacılığa, militan çalışmanın olumsuzlanmasına düşerler. Devrimci praksişi oluşturanın bütünlüğünü ve bu faaliyeti devrimde içindeki bir eylem ve anlayış olarak göz önünde bulundurmadıkları için, her iki sapma da reformizme varır.

Bütünlüğü içinde yani bu bütünlüğün bilgisi ve eleştirisi olarak göz önünde tutulan diyalektik materyalizm, bilinç ile gerçek arasında bir düşümdeşme olarak belirir. Bu şekilde nitelenen diyalektik materyalizm, felsefi tutumdan kökten farklıdır. Dünyayı yorumlayışı

içindeki felsefe, insanın yabancılaşmasını hissediyor, ama insansal varlığı anlama isteğiyle onu içine kapattığı teorik araştırmanın aşamayacağı sınırlara çarpıyordu. Bu teorik arayış, proletaryanın onu aşan eylemi içinde çözülür, dağılır. Bu durumda yabancılaşmış bir varlık sıfatıyla dünyayı dönüştürerek/alt üst ederek, içine battığı sınıf uzlaşmazlığını aşarak, bir başka ifadeyle kendi kendini de ortadan kaldırarak proletarya, dünya üzerinde yürüttüğü düşünülmüş eylemiyle felsefenin temellerini kavrar. Proletaryanın kurtuluş mücadelesinin kuramsal ifadesi olarak ortaya çıkan diyalektik materyalizm, zımnen bir felsefeyi içeren ön varsayımları reddettiği ve felsefeyi yalnızca kaçınılmaz aşılması içinde kavradığı için, herhangi bir marksist veya proleter felsefe de var olamaz. Felsefenin bu kavranışı olmaksızın kaçınılmaz olarak yeniden burjuva bakış açısına dönülür.

"Marksizm ne bir "ekonomi" ne bir "felsefe" ne bir "tarih" ne herhangi bir başka "insanî bilim" ne de böylesi bilimlerin bir bileşimidir... böyle bir şey, burjuva "bilimsel ruh" bakış açısına yerleşerek söylenebilir ancak. [...] K. Marx'ın önerdiği şey, burjuva felsefesinin bir "eleştirisi", tüm burjuva insanî bilimlerin "eleştirisi", tek bir sözcükle burjuva ideolojisinin bütünlüğü içinde "eleştirilmesi"dir ve Marx burjuva "ekonomisi" gibi "ideoloji"nin de eleştirisine girişmek için proleter bakış açısına yerleşir." (K. Korsch, "Marksizm ve Felsefe")

Felsefeye yönelik tutumlarında çok sayıda "marksist" in sayısız kereler kaybettikleri bakış açısıdır bu ! Tarih boyunca marksizmin tanıdığı olduğu tahrifatlar, her zaman diyalektik materyalizmin tahrifatlarına bağlıydı : daha 1903'te Bogdanov-Lunaçarski eğilimine karşı mücadele etmek amacıyla Lenin "Materyalizm ve Ampirio-Kritisizm"i yayınladığı zaman, "felsefî tartışmalar" Bolşevikler arasında var olan çok sayıdaki pratik ve taktik ayrılığı gizlemeye yarıyordu durmadan. Lenin işçi sınıfını materyalizme kazanmaktan yanaydı : devrim idealist teorilerin kulağa hoş gelen, uzlaştırıcı idealizmiyle yetinemezdi... "ona gereken, materyalizmin gözüpek ve çoşkun köktenciliğidir." (A. Pannekoek, "Filozof Lenin")ⁱⁱ

Bunu yapabilmek için de Lenin, Hegel diyalektiğindeki "tin" in yerine "madde" yi koyar... bu da sonuçta, Hegel tarafından çoktan aşılmış olan materyalistlerle idealistler arasındaki şu kadim tartışmayı yeniden gündeme taşıyan basit bir terminolojik yer değiştirmeden ibarettir. Birkaç yıl sonra tek ülkede sosyalizm üzerine felsefi kurgulara girişen Stalin, tamamen basitçe diyalektiğin devrimci ilkesinin, olumsuzlamanın olumsuzlanması ilkesinin üstünü çizer. SSCB'de tamamlanmış bir komünizmin hüküm sürdüğünü iddia edebilmek gayesiyle, burjuvazi üzerinde diktatörlüğünü uygulayan proletaryanın sınıf olarak bizzat kendini yadsımak zorunda olduğunu "unutmak" doğrusu daha yeğdir ! Olumsuzlamanın diyalektik ilkesini daha ilk aşamasında sınırlayan stalinciler, proletaryadan (yani onun sömürsünden) oluşan bir komünizm kurarlar ! Pozitifleşmiş (!) "sosyalist bilim" e terk edilen yöntem bilimsel sorunlar, yararı yalnızca karşı-devrimci programlarının meşrulaştırılmasından ibaret eklenti sorunlar olarak düşünülmektedir artık.

Bu olguculuk [pozitivizm]ⁱⁱⁱ artık olduğu gibi görünür : iş [emek] gücünün satıcısı sıfatıyla yani sermaye olarak sömürülen durumunda bulunan işçinin övgüsü yoluyla kapitalist ilerlemenin kuramlaştırılması ! Stalinciler ve solcular bu bayağı, harcıalem kavramların propagandasını yapmakta ve onları savunmakta birbirleriyle uyusurlar. Bugün bir başka düzeyde de, yalnızca felsefenin sürekliliğinde daha iyi anlaşmak gayesiyle, ha bire aralarında atışan "yeni" bir marksolog yığını buluruz bu "felsefe pazarı"nda. Onlar için söz konusu olan felsefeyi ortadan kaldırmak değil, ama artık bugün iyice kabul gören "marksist" etiketi altında felsefî tartışmaları bengi kılmaktır. Felsefesal tapon mallarına daha çok sayıda taraftarı ikna etmek için gerektiğinde takım değiştirmeye hazır ve gevezelik üstüne gevezelikten ibaret fikir tartışmalarının yapıldığı sahada sıkışmış bir hâlde bulunan "marksistler" ve "anti-marksistler", şimdilerde rakibini ihbar edecek bir azgınlıkla ha bire topu birbirlerine atıyorlar. Böylece örneğin, karşısına ilk çıkan yığınsal yavru fok katliamı önünde aptalca sızlanan bir hümaniste ve şaşkırtıcı bir anti-komüniste dönüşmüş olan "yeni filozof" Glucksman, şimdilerde, daha mükemmeli imkânsız o kokuşmuş görünümüne, şu bir zamanların maocu papazı, marksizm-leninizmin bağnaz hayranı ve Stalin'in kayıtsız şartsız savunucusu Glucksman görüntüsüne karşı çıkıyor !

Marx'ın felsefeye karşı olan yazılarına gelince... bu kılı kırk yarıcılar o yazılarda yalnızca "genç Marx'ın henüz olgunlaşmamışlığının kanıtı" olan metinler görmek lütfunda bulunurlar !

İster felsefi bir yeniliğe havale ederek ister yöntem bilimsel sorunları bilmezlikten gelerek olsun, marksologlar ve solcuların bir programı doğrulamak için kullanılan yöntemin sınıf mücadelesi içinde yer alış biçimiyle doğrudan doğruya ilişkili olduğunu fark edememeleri olgusu, diyalektik materyalizmi kavrayamadıklarının kanıtıdır.

“Burjuvazinin sınıfsal durumunun acınacak niteliği, yalnızca çıkarıldığı için değil, üstelik onun için kaçınılmaz olarak her özel sorun üzerinde sınıf çıkarlarının alabildiğine açık bir bilincine sahip olması zorunluluğunda yer alır, ama eğer bu aynı açık bilinç bütünlükle ilgili soruya kadar genişlerse, bu durum onun için ölümcül olacaktır. [...] Burjuva ideolojik tarih, kendisi tarafından yaratılmış bir toplumun gerçek özünü görmemek ve sınıfsal durumunu gerektiği gibi anlamamak [anlamazlıktan gelmek] gayesiyle yürütülen umutsuz bir mücadele tarihidir sadece. [...] proletaryanın görüş açısı ile, bu açıdan hareketle toplumun bütünlüğünün görünür hâle geldiği bir yaklaşım [bir açı] bulunmuş oldu. [...] Marksçı yöntem [yani] gerçekliğin bilgisi sıfatıyla diyalektik materyalizm, ancak sınıfsal bir bakış açısından, proletaryanın bakış açısından mümkündür.” (G. Lukacs, "Tarih ve Sınıf Bilinci)

Şu "gençlik hataları" (!!!) yani Feuerbach üzerine tezler, burada yapılan yorumlar aracılığıyla devrimci bir eylem ve tahlil yöntemi olarak marksizmin değişmezliğini hatırlatmanın bir vesilesidirler yalnızca. Bu tezler, Feuerbach'ın materyalist felsefesine yöneltilmiş bu eleştiri sayesinde, marksizmin yöntem bilimsel ilkelerinin belirli bir düzeydeki sentezini ortaya koyacak güçtedirler. "Ludwig Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu" başlıklı çalışmasının yeni bir baskısı vesilesiyle [ilk defa] Engels yayımlamıştı bu tezleri. Engels, "Alman İdeolojisi"nin (yazarlarının sağlığında hiç yayımlanmamış olan bir metin) kalın kâğıt tomarını karıştırırken bu on bir tezi ihtiva eden Marx'ın eski bir defterine rastlar...

“Bunlar [bu tezler] daha sonra işleyip geliştirmek ereğiyle [kaleme alınmış], notlar yığınınna öylesine atılmış, hiçbir biçimde basılma amacı taşımayan, ama yeni bir dünya görüşünün dâhiyane tohumlarının atıldığı ilk belge olması sıfatıyla ölçsüz derecede önemli notlardır.” (F. Engels, "L. Feuerbach ve Klâsik...", Önsöz, 21 Şubat 1888)

Feuerbach üzerine tezlerinde Marx'ın açıkladığı bu dünya görüşü, proleter praksise sıkı sıkıya bağlıdır ve ancak bu devrimci sınıfın bakış açısından akla uygun olarak anlaşılabilir. Burada geliştirmek istediğimiz düşünce de şu : diyalektik materyalizmin ortaya çıkışı, K. Korsch'un da dediği gibi, "gerçek bir proleter hareketin ortaya çıkışının diğer yüzüdür" yalnızca ve burjuvazinin artık [devrimci] düşünme yeteneğini yitirdiği aynı dönemde ortaya çıkar. Feodalizmin kalıntılarına karşı olan mücadelesi sayesinde anladığı devrimci sınıf konumunun, artık yeniden kurduğu düzenin koruyucusu olmayı istediği bu noktada maddi sınırlarını bulmuş olması olgusudur bu. Yani burjuvazinin görüş açısı da toplumsal praksisinin kaldığı noktada durmuştur. Toplum üzerinde uyguladığı hakimiyeti, dünya görüşünü iyi kötü koruyabildiği durumunun donmuş bir görüşüyle sınırlanır.

Varlığına özgü şeyleşmeyi^{iv} çözmek zorunda olan proletarya, diyalektik bir çözümlemeyle, **bu gerçekliğin** her tezahüründe mevcut olan çelişkileri açığa çıkartır ; bugün egemen olan sınıfa gelince, o da toplumun hareketinde, – ani kopuşlarını (bunalımlar-savaşlar) sadece tesadüfi aksaklıklar olarak düşünebildiği –yavaş bir evrimsel süreç görmeyi umar yalnızca.

Tüm insanî gerçekliğe (ister toplumsal ister fizikî olsun) özgü bir muharrik olarak çelişkiyi (ve dolayısıyla çelişkinin aşılmasını yani olumsuzlamayı) görmeyi reddederek burjuvazi, bizzat gerçekliği anlamaktan kendini mahrum eder. İşte bu yüzden marksizm öğrenilemez, ve bu, adına üniversite (hatta işçi üniversitesi) denilen şu "evrensel" bilimin o soğuk müzelerinde durmadan marksçılık diye sayıklayan çok sayıdaki yaşlı üniversite faresinin hiç hoşuna gitmez ! Gerçekliğin marksist diyalektik tüm kavranışı, son tahlilde, uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarına göre kendimizi ortaya koymuş olduğumuz biçime bağlıdır. "Proletaryanın kurtuluş koşullarının teorisi" olarak marksizm öyleyse ancak proleter bakış açısından, tüm toplumsal sınıfların ortadan kaldırılmasını amaçlayan proletarya diktatörlüğüyle, proletarya ve burjuvazi arasındaki çelişkinin kaçınılmaz çözülüşü [yok oluşu] bakış açısından kavranabilir ve bu bakış açısının burjuvazinin kulaklarında kıyamet gününün o uyumsuz, kakışık borazan sesleri gibi çinlması da anlaşılır bir şeydir. İdealist ve kaba materyalist

görünümleri altında düşünülen diyalektik, şu veya bu biçimde mevcut düzeni yüceltiyormuş gibi görüldüğünde, bu, düzen taraftarı burjuva düşünürlerin "aydın ruhlar"ına bir süre için cazip gelebilir ; ama devrimci görünümü altında...

"[...] Gizemli bir havaya büründürülmüş diyalektik, var olan şeyleri yüceltiyormuş gibi görüldüğünden, Almanya'da moda olmuştu. [Ne var ki] Akla uygun biçimiyle, yönetici sınıflar ve onların bağınaz ideologlarının gözünde bir rezalettir, iğrençliktir, çünkü [diyalektik] var olan şeylerin bu olumlu kavrayışında, aynı anda mukadder olumsuzlanmalarının, kaçınılmaz yıkımlarının anlayışını da içerir ; çünkü tüm biçimleri yalnızca geçici dış görünümünden ibaret olan hareketin kendisini kavrayan [diyalektik], özü bakımından **eleştirel ve devrimci** olduğundan, hiçbir şey bunu [var olan şeyleri yüceltmeyi] ona kabul ettiremeyecektir." (K. Marx, II. cilt, 2. almanca baskının 24 Ocak 1873 tarihli sonsözü, a.b.ç.)

1° "Bütün geçmiş materyalizmin (Feuerbach'ınki de dahil) büyük kusuru, [bu materyalizmlerde] somut nesnenin, gerçeğin, uygun dünyanın **somut insan etkinliği** olarak, **praxis** olarak değil, öznel bir biçimde değil, ama yalnızca **nesne** veya **sezgi** biçiminde anlaşılabilir olmasıdır. **Etkin yanın**, olduğu hâliyle uygun, gerçek etkinliği bilmeyen idealizm tarafından bu materyalizmle karşıtlık içinde soyut olarak geliştirilmiş olması bu yüzdendir. Feuerbach düşünce nesnelere gerçekten farklı uygun nesnelere ister ve bizzat insanî etkinliği **nesnel bir etkinlik** olarak kavramaz.[...]" (K. Marx, "Feuerbach Üzerine", Tez № 1, a.ç. Marx)

Burjuva materyalizminin yansıttığı gerçeklik anlayışı, uygun şeylerin, doğanın, nesnelere kısaca gerçek dünyanın donmuş görünüşü üzerine temellenmiş bir kavramdır. Somutluk, kesin olarak cansız bir madde gibi sabitleşmiş, durmuş bir biçimde düşünülür. Gözlerini bu maddeye dikmiş olan kaba materyalizm, gözlenen şeyin edilgin ve yalın varlığı bakış açısını daha bir üst düzeye yükseltmeyi bir türlü beceremez. Onun için bir fincan, bir fincandan daha başka bir şey değildir ! Marksizme gelince, gerçekliği diyalektik olarak göz önünde bulundurur ve her şeyi insanî etkinliğin, toplumsal kılğının bir sonucu olarak kabul eder. Nesnelere her şeyden önce insanlar tarafından yaratılmış nesnelere, onların etkinliklerinin bir billürleşmesidir... yani "somutluk" herşeyden önce insan düşüncesinin ve eyleminin bir **ürünüdür**. "Uygun gerçeklik bir sopyaya, bu en düşük asgarîye indirildiğinde bile, bu sopyayı üreten etkinliği içerir." (K. Marx, "Alman İdeolojisi", II. bölümün 3. kısmı : "Başlangıçtaki Tarihsel İlişkiler ya da ...")

Basitçe bu yalıtılmış nesnenin göz önünde bulundurulması bile doğrudan doğruya yaratıcı özneyi içerir. Öznenen nesneye – insanla (özne) onu çevreleyen (nesne) arasındaki ilişkileri açıklamak için kullanılan felsefi terimlerdir bunlar – olan ilişkiler, aslında felsefenin temel örgensel bir birlik oluşturanın içine sokuşturduğu kavramsal bir uçurumu ifade ederler... bu terminolojik ayrıştırmayla olan yalnızca budur. İnsana "dışsal" olduğu söylenen gerçeklik onun buluncunun bir ürününden, onun etkin varlığından daha başka bir şey değildir, karşılığında da bu varlık, daha doğarken keşfettiği hâliyle bu dünyadaki özsel belirlenimlerini bulmuş oldu. Burjuva materyalizmi, insanla onu çevreleyen arasında var olan bu tarihsel bağı çıkarıp atar.

Kaba bir akıl yürütme insanın çevresini, bir etken olarak var olduğu ortamı, "doğa"nın özel bir yer tuttuğu birbirinden farklı alanlara ayırır. Burjuva kafalar, anlayışlar için "doğa", bambaşka bir kendilik, – daha öyküsünün ta başlarında eline aldığı ilk madde üzerindeki müdahalesi henüz çok sınırlıyken – insanın ortamını oluşturan basit unsurlardan oluşmuş bir kendilik olarak kavranır, tasarlanır. Olduğu gibi çağımıza yansımış olan ve bu durumda tarihinden – insan tarafından dönüştürülmesinin tarihinden – koparılmış olan "doğa", hakim düşünce için bugün hâlâ insansal varlıktan ve onun müdahalesinden iyice farklı, apayrı bir gözlem ve inceleme dünyası olarak, bilimsel tarzda keşfedilecek bir dünya olarak kalır. Ama gerçekte gelişimi boyunca insan, etkinliği sayesinde başlangıçtaki bu ilk doğaya meydan okumuş ve sürekli bir biçimde onu tamamlayıp [bir üst düzeyde] gerçekleştirmiştir. Bu doğayı, başlangıçtaki maddeyi zorlukla tanıyabileceği derecede dönüştürerek onu sahiplenmiştir. Tüm bu süreç boyunca düşünen ve kendi doğasını da değiştiren insanın bizzat kendisidir. **İnsan için doğa, insan toplumdur !** Yani çevresi yaşadığı bu ortam

üzerindeki müdahale yeteneği tarafından belirlenmiştir doğrudan doğruya. İnsanın doğal ortamı, tamamen basitçe, içinde geliştiği ortamdır... ister plâstikten ister yeşilliklerden oluşmuş olsun ! Bu demektir ki gecekonduda oturan, yolda sokakta dilenen ve sağlıklı yaşama pek meraklı çevrecilerin seçim propagandasını oluşturan şu yeşil kent merkezlerini artık göremeyen proleterler, Afrika çöllerinin veya Asya steplerinin "doğal uyum"u içinde açlıktan geberen proleterlerden daha fazla "ortamlarından ayrı düşmüş" (burada beton ve çelik !) değildirler ! "Doğa"yı ancak apayrı, insanın dışında bir kendilik olarak kabullenmeyi isteyerek burjuva materyalizmi, tamamen basitçe, "doğa"nın tarihinin yalnızca insan tarafından ortamının dönüştürülmesinin tarihi olduğu gerçeğini gizlemiş oldu.

Bu birinci tezin ilk kısmında felsefi terminoloji alanında kalarak (onu yok etmek amacıyla !) Marx, **öznel olarak** bir başka deyişle öznel kılığı olarak, insanı üretim olarak göz önünde bulundurulmamış olan **nesneye** ilişkin kaba materyalist düşünceleri eleştirir.

Feuerbach, der, idealist hataya düşmez ve düşünce nesnesinden farklı uygun bir nesne ister ; ama bizzat insanın etkinliğini, öznel etkinliği nesnel bir etkinlik olarak, uygun şeylerin üretim etkinliği olarak, gerçek dünyanın bütünlüğü ve doğa üzerinde dönüştürücü bir eylem olarak kavramayı başaramaz. Somut nesneyi olduğu hâliyle, "nesnel" dünya ile sınırlayan bu materyalistler, insanın "etkin" yanını kaba bir gerekirciliğe [determinizme] indirgerler. İnsanın etkin yanı, faal yön diğer büyük felsefi düşünce akımı tarafından yani idealizm tarafından geliştirildi. Tam da bu materyalizmin uygun nesne ile uygun insan etkinliği arasında hiçbir ilişki göremediği noktada idealizm, dışsal gerçeklik üzerindeki tüm nüfuzunu düşünen insana verecektir. İdealist bakış açısı, materyalist kuramın tamamlayıcısı karşı tezi – burada insanın gerçeklikle olan faal ilişkisini (yani materyalistlerde olmayanı) son sınırına kadar itmiş olması anlamında – temsi eder : insana dışsal olan gerçek dünya insanın bir ürünü olarak düşünülür, ama soyut bir biçimde yani [yalnızca] insanın bir düşünce ürünü olarak. Soyut şekilde geliştirilmiştir, der Marx, çünkü asıl belirleyiciliği "madde" ile karşıtlık içindeki "tin"e veren idealistler, besbelliki insan etkinliğini olduğu gibi kabul etmeyi reddederler. Onlar için insansal ürün, uygun ve maddi bir ürün değildir. Bu idealist ön varsayımlarla tutarlılık içinde kalarak bu kuramı saçmalığa kadar itecek olan Berkeley'dir. Özdeksizci [özdeği, maddeyi yadsıyan, gayrimaddeci] kuramına göre, nesnel yalnızca insanların kafalarında mevcuttur : bir sandalyede oturmaktayım, ama bu sandalye mevcut değil, yalnızca bir düşüncedir ; oturmayı düşündüğüm için oturuyorum ve de kendi dışımda, düşüncemin dışında oturuyorum... bu nesnenin [sandalyenin] hiçbir özdekliliği yoktur ! Papaz Berkeley [bu uslamlamasında] nereye varacağını ya da neye varmak istediğini biliyordu : eğer insanın böylesine "sınırlı" ve "saf" düşüncesi dışsal dünya üzerinde böylesine bir nüfuza sahipse, evrenimizde bir yerlerde insanın ancak kendisine boyun eğebileceği bir mutlak düşünce gücü, saf bir tin var olmalıdır... yani tanrı ! Eğer kaba materyalizm ve idealizm birbirlerine muhaliflerse, bunun sadece birbirlerini daha iyi tamamlamak için olduğu görülür. İki felsefi eğilim arasındaki karşıtlık (madde mi düşünceyi belirler yoksa düşünce mi maddeyi ?) temelinde özdeklilik-düşünce münakaşasının bizzat ortaya koyuluş biçimini yeniden bir sorun olarak masaya yatıran diyalektik materyalizm, bilinçli varlığın – kendisini çevreleyen ortamdan ayrılmaz bir biçimde – bölünmez bir bütünlük oluşturduğu iki akımı da aşan daha üst düzeyde bir sentez üretir ; ve eğer en sonunda madde düşünceyi belirliyorsa, genel olarak maddi dünya diye adlandırılanla hiçbir ilişkisi olmayan düşüncenin, soyut bir kendilik sıfatıyla değil de maddi bir ifade olarak göz önünde tutulmasıyla olur bu.

Gerçekliğin **farklılıkların bir birliği olarak** anlaşılması, diyalektik akıl yürütmenin özsel, temel bir belirtisi, niteliğidir. Eytışimsel uslamlama, ikici kavramlardan birini ya da diğerini sınırlı ve sonlu bir alana kapatmanın olanaksızlığını anladığı için, tin-özdek ikiciliğini reddeder (ikiciliği tümüyle reddeder !).

“Genel olarak uslamlama özel olarak da bilim, kesin kavramlardan ve katı yasalardan oluşan bir sistem içinde sınıflama yaparlar ; olguların gerçek dünyasında tüm geçişleri ve tüm kerteleri gösteren de budur. Adların aracılığıyla dil, olguları öbeklere ayırır ; ayrı öbeklerde yer alan olgular, kavram örneği [gibi], eşdeğer ve değişmez olarak düşünülürler. Gerçekte dönüştükleri ve birbirleriyle birleşip kaynaştıkları hâlde, soyut kavramlar olarak iki öbek belirgin çizgilerle birbirinden farklıdır [bu tür sınıflamalara göre]. Yeşil ve mavi

birbirinden farklı iki renktir, ama ikisi arasında küçük farklar [nüans] taşıyan renkler vardır ve yeşilin başladığı, mavinin bittiği yeri ayırt etmek olanaksızdır. Bir çiçeğin gelişiminin hangi aşamasında bir çiçek olmaya başladığını veya artık çiçek olmaktan çıktığını söylemek imkânsızdır. Günlük tecrübelerimiz iyi ve kötü arasında mutlak karşıtlık olmadığını ve, eski lâtın atasözünün de dediği gibi, adaletin doruğu pekâlâ adaletsizliğin doruğu olabilir. Hukuksal özgürlük, kapitalist düzende köleliğin saf ve yalın bir biçimini alır. Eytışimsel uslamlama gerçekliğe uyarlanmıştır, zira kavramların kullanımında sonsuzun sonlu olanla veya dinamik olanın duruk [statik] olanla gösterilmesinin olanaksızlığı [bu tür bir akıl yürütmede] gözden irak tutulmaz... her kavram yeni kavramlara ve hatta karşıtı olan kavrama dönüşmelidir. Metafizik olan ama diyalektik olmayan akıl yürütme, tamamen tersine, inaksal [dogmatik] iddialara, çelişkilere götürür, zira dünya gerçekliğini oluşturan durağan ve bağımsız kendilikleri [sadece] kavramlarda görür.” (A. Pannekoek, "Filozof Lenin")

Eytışimsel özdekçilik gerçekliğin ikici kavramlarına şiddetle saldırır. Yani bir düşünce yöntemi olarak marksizmi materyalizmin [kaba] ve idealizmin olumsuzlaması hâline getiren, gerçekliği kavramanın bizzat biçimidir. [Aslında] Burjuva materyalizminden başka bir şey olmayanı, diyalektik bir terminoloji maskesi altında, kulağa pek hoş gelen "materyalist" bir şey olarak yutturmaktan çok sık yararlanıldı.^v

1° “[...] Bu yüzden **"Hristiyanlığın Özü"**nde, yalnızca kuramsal davranışın gerçekten insanca olduğunu düşünür, praksis de sadece iğrenç biçimdeki yahudice tezahürü içinde saptanır ve anlaşılır. Bu nedenle "devrimci" etkinliğin, "kılğısal ve eleştirel" etkinliğin önemini kavramaz.” (K. Marx, Tez № 1, a.ç. Marx)

Gördüğümüz gibi Feuerbach düşüncenin, tinin nesnelereinden gerçekten farklı nesnelere, bir madde ister, ama insanî etkinliği, nesnelere, doğanın, düşüncelerin ve de gerçekliğin dönüşümü etkinliği olarak anlamaz. Yani kılğının, gerçekliği dönüştürmenin önemini anlamayacaktır. Şeylerin "daha üst" kavramlarına ("Evrensel Sevgi"ye, "İnsan Türü"ne) sığınarak gerçek yaşam koşullarının eleştirisinde gecikmeyecektir.

“[...] Komünist materyalistin sanayide olduğu kadar toplumsal yapıda da köklü bir dönüşümün hem koşullarını hem de gerekliliğini açıkça gördüğü yerde kaçınılmaz olarak yeniden idealizme düşer.” (K. Marx, "Alman İdeolojisi", II. bölümün 2. kısmı : "Feuerbach'ın Sezgisel ve Tutarsız...")

Böylece Feuerbach, "sezgi, duygu ve sevgi" aracılığıyla canla başla "derin varlığı"nı arayarak yabancılaşmasından bireysel olarak kurtulma perspektifinden başka bir şey bırakmaz kendine.

“[...] Mamañih milyonlarca proleterin veya komünistin bu konuda tamamen farklı bir görüşleri var ve zamanı geldiğinde bir devrim aracılığıyla kılğısal olarak "varlık"larını "öz"leriyle uyumlu hâle getirdikleri zaman, bunu [görüşlerini] kanıtlamış olacaklar.” (Marx, a.g.e., II-9 : "Feuerbach'ın İdealist Tarih Anlayışının Tmamlayıcı Eleştirisi)

1841'de Feuerbach tarafından yazılmış "Hristiyanlığın Özü", dinsel görüngünün psikolojik ve antropolojik bir eleştirisidir. Feuerbach tarafından şu fâni dünyaya yapılmış bu onama yemini, Hegel idealizmiyle sert bir kopuştu ve çağdaşı bir yığın genç alman düşünürü dinin bu eleştirisinden etkilenmişti.

Feuerbach felsefî düşüncenin, unvanları nedeniyle aydın düşüncelerin dünyasını öğretme ayrıcalıklı hakkını kendilerine mal etmiş olan uzmanlaşmış düşünürler ve diğer büyük akademisyenlerle sınırlamaması gerektiğini ilk olarak istemiş ve ilân etmiş olduğu için, bizzat Engels, "hepimiz geçici bir süre için foyerbahçı olmuştuk" diyerek onun değerini teslim eder. Feuerbach'ın temaşacı, edilgin [contemplatif] materyalizmini eleştirmesine rağmen Marx da Feuerbach'ın kendisi için "koşulsuz zorunluluk" olarak isimlendirdiği felsefeye karşı olan mücadelesinde bu asıl öncülü çekip alabilecekti.

“İnsanla karşıtlık içinde bir filozof olmayı isteme, düşünen insandan başka bir şey olma ; [...] terk edilmiş yalnız bir monat gibi, mutlak bir hükümdar gibi, dünya-dışı ilgisiz bir tanrı gibi soyutlamanın hiçliğinde değil, ama var oluş içinde bu dünyada bu dünyanın bir üyesi olarak düşün.” (L. Feuerbach, 1843)

Feuerbach din üzerine en fazla kuram ileri sürmüş olan bir filozoftur. **Soyut olarak** tanrının var olmadığını göstermeye çalışmakla geçirmiştir vaktini. Ama dinsel gücü **kılgısal** inkâra kadar gitmeyecektir. Eleştirisini ideolojik olanla sınırlayarak, sonuçta yöntem bilimsel bakımdan ancak bir başka ideolojiyi yani toplumsal yaşamın kısmi bir görüngüsünün kısmi bir başka açıklamasını üretebilirdi. Böylece bir ideolojiyi bir başkasının karşısına koyduğunda, gerçekten var olan dünyaya karşı olan mücadeleyi, açıkça bir başka düzeyde de olsa, ideolojilere karşı mücadele etmenin (devrimci mücadele çerçevesinde kuramsal olarak mücadele etmek bile), bu ideolojilerin ayrılmaz parçalarını oluşturduğu gerçek dünyaya karşı olan kılgısal bir muhalefeti somutlaştırdığını unuttur. Marksist çözümleme sıkı sıkıya ve her an praksise bağlıdır yani kılığa ve devinimi içindeki bu kılığın anlaşılmasına : kendi sınıfsal çıkarlarını anlayan bir sınıftır bu, kendi devinimini kavrayan bir hareket. Üsteklik gerçeğin meydan okuduğu tek bir parçasına (dine) hücum ederek (güçlü bile olsa) Feuerbach, bu pratiği içinde yalnızca itiraz etmiş [protesto etmiş] olur ; itirazcı [protestocu] etkinlik de son tahlilde düzene çatlaklarını göstererek ve uygun düzenlemelerle kusurlarına, eksikliklerine çare bulmasına yardım ederek onu güçlendirmiş olur yalnızca. [Örneğin] Marcuse, D. Cohn-Bendit, Babar, Brice Lalonde ve diğerleri... "feministler", "ırkçılık karşıtları", "pasifistler" vs. parsel parsel ayrılmış, protestocu, kısaca reformist olan bu eleştirinin çok sayıdaki çağdaş ifadeleridir.

Sermayenin kuramsal ve kılgısal eleştirisi bütünlüğü hedeflemelidir, aksi takdirde hiçbir yere varamaz. Yalnızca kuramsal davranışın hakikaten "insanca" olduğunu düşünerek Feuerbach (aynı şekilde bütün burjuva düşünürler), dünyaya yönelik gerçek bir eylemden [daha baştan] kendini alıkoymuş olur. "*Hristiyanlığın Özü*"nde pratikten geliştirdiği bir kavram, temel yasası "dünyanın en pratik" [dini] olması gereken yahudilikten, din kılığında bürünmüş bir bencillik yaratır. Yahudiliği "*dine saygısı olmayan* [profan] *bir hristiyanlık*"la, hristiyanlığı da "*din adamlarının erkenden yana* [klerikal] *olan bir yahudilik*"le karşılaştırarak, gerçekte şu "iğrenç" sıfatını genel olarak dine yapıştırır. "*Pratik kavramı iğrençtir ve içinde bencillik taşır, zira onu benimseyerek şeyler karşısında yalnız çıkarım doğrultusunda davranmış olurum.*" (L. Feuerbach, "Hristiyanlığın Özü")

Marx Feuerbach'ın kılıgı [pratiği] kavrayış biçimini eleştirir ve onun bu anlayışının nedenini, dünyaya bakarak benimsemiş olduğu katı temaşacı [contemplatif] davranışıyla açıklar. Bizzat insani faaliyetin [etkinliğin] önemini anlamamış olarak Feuerbach, devrimci eylemin ve "**kılgısal-eleştirel etkinliğin**" önemini de kavrayamaz.

2° "*İnsan düşüncesinin nesnel gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı sorunu, kuramsal değil kılgısal bir sorundur. İnsan hakikati yani düşüncesinin gerçeğini ve gücünü, şu fani dünyaya aitliğini praksi içinde kanıtlamalıdır. Praksisten yalıtılmış bir düşüncenin gerçeği veya gerçeksizliği sorunu, yalnızca skolastik bir sorundur.*" (Marx, Tez № 2, a.ç. Marx)

Bu ikinci tezde Marx, gerçeklik konusunda insanın düşüncesini doğrulama gücü olarak kılığın önceliğinde bir kez daha ısrar eder ; bir insan bizzat kendisi hakkında oluşturduğu kanaate göre yargılanmaz, ama yaptığı işler, eylemi göz önünde tutularak yargılanır. **Gerçek bir hareket**, çok sık olarak arkasında geliştiği **bayraklarla** toptan çelişki içindedir. Bugün [1983 sonu] Polonya'da Papa'nın önünde dize gelen ve Polonya ulusal çaput parçasını sallayıp duran işçiler, mücadelelerinin kendilerini ezen devlete verilen destekle sınırlı olduğu izlenimini veriyorlar. Ama yine de direnişler [yasal olmayan grevler] örgütleyerek, yüksek fırınları söndürerek, kurulu düzene şiddetle karşı koyarak (kaba materyalizm – POUP – ve idealizmden – televizyondaki dinsel ayinler – ustaca hazırlanmış bir karışım) polonyalı proleterler, ulusal ekonomiyi baltalamayı [sabote etmeyi] örgütleyiyorlar. Ve sökülüp alınan artı-değer sorununu da böylece tekrar ortaya koyarak – hem de kılgısal bir biçimde ! – , nesnel bir biçimde değer yasasının temelini yani bizzat sermayeye ve onun kendini yeniden

güçlendirmek için ihtiyaç duyduğu her şeye saldırıyorlar. O hâlde polonyalı işçiler **bu pratikleriyle** [aslında] **dine karşı, ulusa karşı** savaşmış oluyorlar. [Bu yüzden] ideolojilerin zararsızlığını, hakim düşünceyle bir kopuş olmadan [her şeye rağmen] proletaryanın arkalarında mücadeleye karar verdiği şu ideolojilerin zararsızlığını iddia etmek, kuşkusuz yanlış olacaktır ; ve açıktır ki proletarya, insanların bulunçları üzerinde uygulanan akıl almaz korkunç baskı sayesinde burjuvazinin üzerinde hâlâ sahip olduğu nüfuzdan uzun vadede kurtulmayı başaramazsa, bu durumda maddî bir güç olarak ideolojiler, sürüdüren mücadeleleri yeni düzenlemeler yoluyla yalnızca sermayenin savunulmasına yöneltebilecek olan tersine bir evrime [involution, dumura uğrama] tâbi kılacaktır. İnsanın gerçekliği ve düşüncesinin gücünü ifade etmeyi başarması, asıl olarak toplumsal pratik içinde olur. Filozofların dinsel düşünceleri "kendinin bilinci"nde, insanlar üzerinde hükümranlıklarını sürdüren "diktatörlükler"den kurtuluşunun o yüce ifadesinde eritip yok etmeye çağırdıkları bir noktada, devrimci etkinlik, bu kurtuluşun "*gerçek dünyadan başka bir yerde ve gerçek araçların dışındaki araçlarla*" (Marx, "Alman İdeolojisi") hakikaten gerçekleştirilmesinin imkânsız olduğunu gösterir.

Bu anlamda marksizmin burjuva bilimi tarafından bıkip usanmadan aranmış olan şu düş kırıcı hayaletle, "nesnellik"le kesin olarak hiçbir ilişkisi yoktur. İnsanın gerçekliği **dışsal olarak** analiz edeceği bir dünyayı düşünmek olgusu bile böylesi bir kavramın sapkınlığının ölçüsünü verir... eğer bu insan gerçek dünyada yer alan insanın kendisi değilse, bu gerçekliğe ilişkin hangi kavrayışa sahip olabilir ? İyi ama bu insan nerede bulunmaktadır ? Gerçek dünyanın dışında yer alan bu insan nasıl kavranabilir ?

Bizzat nesnellik kavramı, insanın ve ona dışsal olanın (yani analizinin konusu olanın) ikili bölü [dikotomi] biçimindeki görüşüne bağlıdır... daha birinci tezde eleştirilmiş olan bir görüş bu. İyi de insanın dışsallığı nerede başlar, nerede biter ? Metafizik çözümlene, bir kez daha burada da, bir yandan sonlu ve sınırlı iyice belirlenmiş insanı, diğer yandan da insana "dışsal olan dünya"yı, "insanî olmayan"ı karanlık çekmecelerine tıkıştırıp sıralamaya, düzenlemeye çalışır. Sermaye bu kaba ikiciliğin en parlak olumsuzlamasıdır : değer in hükümranlığı altında "yaşam"ın aldığı insanlık dışı nitelik, insanın içine, varlığına işlemiştir. İnsanda insanca kalan şey, burjuva düşüncesinin edeplice "dışsal dünya" diye adlandırdığı tarafından sürekli olarak varlığına zorla kabul ettirmeye çalıştığı insanlıksızlaştırmaya [déshumanisation] karşı yürüttüğü mücadeledir. Proletaryanın maruz kaldığı sınıf egemenliği, burjuva baskının örgütlenmiş güçlerinin "fizik" niteliğiyle sınırlanmaz. Sermaye, bizzat kafamızın içine de aynasızlar yerleştirmiştir ! İnsan vücudu [varlığı] şu "dışsal dünya" tarafından tamamıyla altalanmıştır^{vi} : ahlâk, din, ideoloji, bizzat akıl yürütmenin biçimi... hepsi de bize egemen olanı içe atmanın ifadeleridir. Bu andan itibaren gerçeklik üzerindeki müdahalenin ve düşüncenin yansızlığı nasıl iddia edilebilir ? Marksizm bu yanılgıyı hemen yadsır ve tersine işçi sınıfının yürüttüğü kılışal mücadeleyle olan en sıkı ilişkileri korur ve sürdürür. Ve son tahlilde insanî sorunlar üzerine olan bir düşüncenin yerindeliliğinin doğrulanması ve kesinlenmesi olacak olan, dünya üzerindeki gerçek etkinin, nüfuzun ifadesi bu kılışal mücadeledir. Marksizm, praksisinin "gerçeğe karşı gerçek"ten ibaret basit bir fikir tartışmasına indirgenmesini reddeder. Ciddî, ağırbaşlı bir havayla yapılan bu teorik atışmalar [düellolar], gerçek komünistten, örnek bir komünist yani felsefi rakibinin derekesine indirgenmiş, kaba marksçı saflara düşmüş bir komünist yaratmaya koyulurlar yeniden. Ayrıca marksizm, idealizmin lâik ifadeleri olan mutlak gerçeklere kesin olarak karşı çıkar ; diyalektik materyalizm de özgürlük ve eşitlik ahiretindeki ebedî ve "kendinde" gerçekleri, dinsel ve ahlâkî ideallerin yanına gönderir. Felsefenin ve bilimin keşfetmekle görevli oldukları bu bengi ve değişmez gerçekler, yalnızca bir rüyanın betimlemeleridirler. "*Üstelik güzel bir rüya bile değil, zira sürüp giden değişmez bir düşünce, artık hiçbir gelişmeye elverişli olmayacaktır.*" (K. Korsch) Bir usamlamanın doğruluğunu, sürekli olduğu kadar acımasız da olan bir sınava tâbi tutan yaşamın pratiğidir, yalnızca odur.

3° "*Ortam ve eğitim tarafından dönüşümün materyalist öğretisi, ortamın insanlar tarafından dönüştürülmüş olduğunu ve bizzat eğiticinin de eğitilmek zorunda olduğunu unuttur. Bu yüzden toplumu, biri toplumun üstünde yer alan iki kısma böler.*

Ortamın [koşulların] dönüşmesiyle insan etkinliğinin veya insanın kendini

dönüştürmesinin düşümdeşliği, ancak devrimci praksis olarak kavranabilir ve akla uygun bir biçimde anlaşılabilir.” (K. Marx, Tez № 3, a.ç. Marx)

Tarih insanı tam da insanın tarihi yaptığı ölçüde yaratır. Hem tarih tarafından belirlenmiş insanın karşılığında dünya üzerindeki eylemiyle tarihsel gelişmeyi etkilediği birleştirici bir süreç olarak temsil eden tarihsel hareket, hem de materyalist ve idealist filozofların karşı sav niteliğinde [antithétique] birbirini tamamlayan kavramlarının aşılmasının kaynağı, bütünlüğün bu diyalektik doğrulanmasında yer alırlar. Eski materyalistler (bugün çok sayıda marksolog tarafından "gençleştirilmiş" !), tarihin hareketinde, geçmiş koşulların ürünü olan insanların yeni belirlemeler çerçevesinde içinde geliştikleri ortamı ve yaşamlarını değiştiremedikleri basit bir belirleme görmek istiyorlardı sadece. Bu yüzden ortamlarını değiştirenlerin tam da bu insanlar olduğunu unutuyorlardı. Böylece bu kaba materyalistler, devrimci eylemin ve bilinçli insan etkinliğinin önemini tarihi değiştiren bir pratik olarak anlamaktan kendilerini yoksun kılmış oluyorlardı. Dolayısıyla bilincin dönüştürülmesini de, bu dünyanın bir gereksinimi gibi düşünmek durumuna varırlar. [Böylece] burjuva materyalizmi, "alması" eğitim denemeleriyle toplumun düzenlenmesi projelerinde bugün hâlâ yerini bulmakta.

Çocukların, toplumla uyumsuzluk içinde olanların, toplum dışı kalanların vs. bilinçlerinin dönüşümü, toplumun dönüşümünün doğal [gerekli] sonucu olmalıdır. Lâkin şu perişan bilinç dönüştürücülerinin burada unuttukları, savdukları dünya görüşünün temelinde yer alan mutlak gerekirciliktir tam da : tastamam sermayenin ihtiyaçlarıyla belirlenmiş okulların, değer diktatörlüğüne boyun eğen insanlar yani proleterler üretmek gibi bir işlevleri vardır sadece ! Bilinçlerin dönüşümünü istediklerinde, yalnızca **var olanın farklı yorumlarına** havale ederler bu işi, bir başka ifadeyle, **farklı bir yorum aracılığıyla var olanı kabul etmek** !!! Kapitalist sisteme karşı isyanının ona kodesi boylattığı proleter de, bir süre sonra [kendisini gönderecekleri] çalışma kamplarında dökmek zorunda kalacağı kovalar dolusu terine daha az bir acılık vermeye çalışacak olan sığınma [yardım] merkezlerine kapağı atmakta bulur çareyi.

Bu materyalistler toplumu iki ayrı kısma bölerler : eğitenler ve eğitilenler ; insan bilincinin taşıyıcıları olan filozoflar, ideologlar, sanatçılar yani kayıtsız şartsız eğiticiler ve onların öğrencileri, hani şu kültürsüz cahil denilen insanlar, "avam takımı". İşte bir kez daha tüm ilişkilerin karşılıklı etkileşim niteliğini görmeyen, anti-diyalektik bir kavram... Bir bilgi algılandığı aynı biçimde açıklanıp ortaya koyulduğunda, karşılığında onu ortaya koyanı bu düşüncesini açıklığa kavuşturmaya, gerçekleştirmesi gereken eğitimi ve böylece kendini eğitmeyi de yalnızca yetkinleştirmeye itebilecek olan eleştirel bir geri dönüşü [yansımayı, tepkiyi] onu ortaya koyana geri gönderir. Kaba materyalizm maniciliği^{vi} ve onun iyilikle kötülüğü, güzellikle çirkinliği vs. ayırmasını – tüm çelişkilere özgü karşılıklı etkileşim olgusunu hiç mi hiç anlamaksızın – eleştirmiştir. Ayır oldukları gün gibi aşikâr olan, ama sürekli karşılıklı etkileşim içindeki parti ve sınıf için de aynı şey. Diyalektik anlayışın bizzat ilkesi, devrimci hareketin ifadesini devrimci kuramda görmektir.

1917'de Ekim ayaklanmasından birkaç ay önce Lenin burjuva devletin **yıkılması** için çağrıda bulunduğu "*Devlet ve Devrim*" i yazdığında, her şeye rağmen Lenin'e özgü nitelikleri inkâr etmeksizin (ne de kusurlarını !), söz konusu olan "*olağanüstü bir düşünürün dâhiyane bir önsezisi*" değildi ; bu kitabı her şeyden önce o günlerdeki devrimci akımın gücünün (ve sınırlarının !) bir ifadesiydi, dolayısıyla bu hareketin halis bir ürünü olarak düşünülmesi gerekir. "*Belirli bir dönemdeki devrimci düşüncelerin varlığı, daha baştan devrimci bir sınıfın varlığını öngerektirir.*" (K. Marx)

İdealistler, onlara gelince, toplumsal belirlemeleri her zaman yadsımışlar ve devingen bir gerçeklikte yalnızca insan düşüncesinin eylemini görmek istemişlerdir. Burada da bir kez daha üstünlüğü tüm "maddi" olumsuzluktan [contingence] uzak olan düşünceye, tinin etkisine verirler. Onlar, bir sınıfın diğeri üzerindeki hakimiyetinde sadece bir düşüncenin diğeri üzerindeki egemenliğini görmek isterler. Yani onu taşıyan ve gerçekten hakim olan bireylerden ayrı tutulan bir düşünce... bu durumda bir düşünceyi (özellikle bir düşünce) yalıtılmış bir soyutlama olarak, tüm tarih boyunca ve tek başına gelişen bir kavramın ["tin"in] "kendi kendini belirlemesi" olarak göz önünde bulundurmak [artık] kolay olacaktır.

Materyalistler, "tarih imalâtçıları" olarak kabul edilen düşünürleriyle, filozoflarıyla, âhlakçılarıyla ve diğer ideologlarıyla bu "kavram" diktatörlüğünü kişileştirerek daha da yetkinleştirirler. Büyük tarihsel alt üst oluşlar, toplumsal mücadelenin ya da miyadı dolmuş toplumsal ilişkilerin aşılmasının bir ifadesi olarak göz önünde bulundurulmazlar artık, ama büyük insanların dehalarına atfedilirler. Materyalistler ve idealistler birbirlerini tamamlar ; birinciler tarihsel süreci "basit bir cansız olaylar derlemesi" olarak tasarlarlarken, ikinciler de onu "hayali kişilerin hayali eylemleri" olarak canlandırırılar kafalarında.

"[...] tarihin [...] her aşaması maddî bir sonuç sunar, bir üretici güçler yığını, her kuşağın öncelinden miras olarak devraldığı bireyler arasında ve doğayla birlikte tarihsel olarak yaratılmış bir ilişki ; bir yandan yeni kuşağa dayatılmış ama kuşkusuz onun tarafından değiştirilmiş olan, diğer yandan bu yeni kuşağın ve kendi varlık koşullarının belirli bir gelişiminin ve özgü niteliğinin damgasını vurdukları bir koşullar, sermayeler ve üretici güçler yığını. Uzun sözün kısası bu tarih anlayışı, insanın koşulları yarattığı kadar koşulların da insanı yarattığını gösterir." (K. Marx, "Alman İdeolojisi", II-7 : "Materyalist Tarih Anlayışının Özü")

Koşulların değişiminin (yani tarihin ürünü olan insanların tarih tarafından dönüştürülmeleri olgusunun) ve insan etkinliğinin (insanların kendi tarihlerinin devindirici gücü olmaları olgusunun) düşümdeşliği **akla uygun bir biçimde** yalnızca devrimci praksis olarak anlaşılabilir. Bir başka deyişle proletaryanın burjuvaziye karşı olan savaşımı şudur : tarihsel ve toplumsal olarak belirlenmiş işçi sınıfı ile onun devrimci etkinliği yani onu sınırlayan karşı olan sürekli mücadelesi olgusu arasındaki mükemmel düşümdeşlik, ancak **devrimci bir praksis** olabilir. Bir kez daha tekrar edersek... marksizm proletaryanın [yani] kendini yadsımak için ortaya çıkan, kurmak için yıkan, tüm devletleri yok etmek için "devlet"i yöneten, "kinin güzelliği, silâhlı sınıf savaşının barışı ve geleceğin sükunetini doğurduğunu gören" (A. Bordiga) bir sınıfın bakış açısından anlaşılabilir yalnızca.

4° *"Feuerbach, dinsel kendine yabancılaşma ile dünyanın dinsel ve dinsel olmayan iki ayrı dünyaya bölünmesi olgularından yola çıkar. Yaptığı iş, dinsel dünyayı dinsel olmayan temelinde çürütmekten ibarettir. Ama bu dinsel olmayan temel bizzat kendinden kopuyor ve bağımsız bir krallık olarak hayal âlemine [bulutlara] yerleşiyorsa eğer, bu durum, dinsel olmayan temelin kendisinden kopması ve kendinde çelişik olmasıyla açıklanabilir ancak. O hâlde bu temeli bizzat kendinde, çelişkisi içinde anlamak gerektiği kadar, onu kılğısal olarak devrimcileştirmek de gerekir. Böylece, örneğin, dünyevî ailenin uhrevî ailenin sırrı olduğu bir kez keşfedildikten sonra, artık kuramda ve kılğıda yok edilmesi gereken şu birincinin kendisidir."* (K. Marx, Tez № 4)

Hem dinsel yabancılaşma bilincini hem de dünyayı biri gerçek ve dünyevî diğeri gerçek dışı ve semavî iki dünyaya bölme bilincini doğurma çabaları içindeki Feuerbach, bir kuramcı olarak yani felsefeye özgü olan kurgul düşünce alanını terk etmeksizin, bir düşünür sıfatıyla kendini sorgulamaksızın mümkün merteye uzağa gidicektir... seçimini açıkça ortaya koyar : tanrı yoktur.

"Daha iyi bir yaşama inanmak yerine onu isteyerek ve onu gerçekten istiyorsak yalıtık bir durumda kalmayıp tersine güçlerimizi birleştirerek daha iyi bir yaşam yaratabiliriz ; en azından bugüne kadar insanlığın acı çektiği pis haksızlıkları, berbat ve dayanılmaz kötülükleri bertaraf edebiliriz. Lâkin bunu istemek ve uygulamaya koymak için, tanrı sevgisi yerine insan sevgisini, tanrıya inanç yerine insana, onun gücüne olan inancı, dışsal veya kendisinden üstün bir varlığa bağlı olmayan fakat bizzat kendine bağlı olan bir gelecek olarak insanlığın geleceğine olan inancı biricik gerçek din olarak önümüze koymak ve de insanın yegâne şeytanının [yine] insan yani kötü, kaba, çıkarıcı ve batıl inançlı insan olduğunu, üstelik onun biricik tanrısının da insan olduğunu anlamak gerekir." (L. Feuerbach, 1849)

Demek ki Feuerbach'ın tüm çabası, insan bilincini onu dolduran yanlış betimlemelerden kurtarmaktır. Ama anlamadığı, bu betimlemelerin kendiliklerinden ortaya çıkmadıklarıdır ;

ve eğer insanoğlu varlığın kusursuz bir betimlemesi arayışında bilincini "bulutlara" fırlatıp atmışsa, bu, yeryüzündeki gerçek yaşam koşullarının çok sayıda çelişkiyi barındırması, gizlemesi yüzündendir. Bu çelişkiler, tüm çıplaklıklarıyla gözler önüne serilmesi ve kılıfsal olarak devrimcileştirilmeleri gereken çelişkilerdir.

Burjuva materyalizminin radikal bir ortaya çıkışı olan Feuerbach, dini yenerek ortadan kaldırmak ister, ama toplumsal yaşamın ürünü olan bir kavram, basit birkaç kanıtla [salt zihinsel argümanlarla] yok edilemez.

“[...] yani Feuerbach, diğer kuramcılar gibi, var olan bir olgunun doğru bilincini uyandırmak, açığa çıkartmak ister yalnızca, oysa gerçek bir komünist için önemli olan mevcut düzeni devirmektir.” (K. Marx, "Alman İdeolojisi", II-9 : "Feuerbach'ın İdealist Tarih Anlayışının Tamalayıcı Eleştirisi")

Feuerbach, "evrensel sevgi"nin tek yolu olan "kendinin bilinci"ni dinsel bilinç biçimlerinin karşısına koyar. Art arda gelen ve bitip tükenmez kanıt ve karşı kanıtlarla allaha inananları ve inanmayanları [müminler ve ateistleri] karşı karşıya getirir : birileri ha bire "tanrı vardır" derken, diğerleri de durmadan "hayır yoktur" derler. Devrimci marksistler içinse... **tanrı vardır ve onu yok etmek gerekir** (daha doğrusu : **tanrı yoktur !** Ama yine de onu yok etmek gerekir !). Burjuvazinin bulunçlar üzerinde uyguladığı hakimiyetin çok gerçek bir tezahürü olarak yani kurtuluşlarına doğru atılım içinde olan proleterleri tastamam gerçek bir biçimde frenleyen maddî bir güç olarak tanrı vardır. "Din, ezilen yaratığın iç çekişidir." (Marx) Lâkin mücadelesi içindeki proletarya, ister din afyonunun ister "kendinin bilinci" içine sokuşturulmuş demokratik uyku hapının taşıyıcısı olsun tüm tanrıları güç kullanarak yok etmeyi kendisi için bir görev bilecektir.

“Alevler içindeki kentlerin gökyüzündeki yansılarının şafağı oluşturacağı gün ; topların gürlmeleri eşliğindeki "La Marseillaise" ile "Carmagnolle"ün ezgilerinin, bu "semavî ezgiler"in kulaklarında çınlayacağı ve bu durumda zorunlu olarak giyotinin de tempo tutacağı gün ; imansız bir "güruh"un "Ça ira, ça ira"ⁿⁱⁱⁱ diye bas bas bağırdıkları ve "kendinin bilinci"ni sokak lâmbalarında ipe çekerek ortadan kaldıracakları gün... Papa'mız, tüm bunların gerçekleşeceği bu son yargı günü üzerine çöktüğünde çok büyük bir şaşkınlık yaşayacaktır.” (K. Marx, "Alman İdeolojisi", II. bölümün 6. kısmının sonunda üzeri çizilmiş olan pasaj)

Marksizm fikirlerin, betimlemelerin [tasarımların] ve bilincin üretiminde "gerçek yaşamın dili"ni kullanır ve **kılıfsal olarak** alt üst edilmesi gereken de bu gerçek yaşamdır. O hâlde uhrevî [ya da semavî] ailenin bu betimlemesi yeniden dünyevî ailenini çelişkileri içine taşıdığına, teorik ve pratik olarak hiçlenmesi, yok edilmesi gereken bu çelişkilerdir.

Gerçek ailenin yıkımı, öz çelişkinin doğurmuş olduğu tasarımları da devirir. Ama ideolojinin gerçekliğin gelişimi üzerinde hiçbir rol oynamadığını da düşünmemek gerekir. Semavî aile kuşkusuz sadece bir yansı değildir. Dünyevî ailenin bir ürünü sıfatıyla maddî bir güce dönüşerek karşılığında , diyalektik bir etkileşim içinde, gerçek ailesini güçlendirir. Burjuva ideolojinin yıkımı için yürütülecek kuramsal çalışmanın gerekliliği de burdan gelir. böyle bir çalışmanın nedenlerini anlamamak, eylemci sapmaya düşmektir : artık teori üretilmez, eylem kendi kendine yeter !

“Eleştiri silâhı besbelli ki silâhların eleştirisinin yerini tutamaz. Maddî bir güç, bir [başka] maddî güçle devrilmelidir, ama teori de yığınları kavradığı andan itibaren maddî bir güce dönüşür. Teori insanı gösterir göstermez yığınları kavramaya yeteneklidir ve köktencilendiği andan itibaren de insanı gösterir, ortaya koyar. Radikal olmak, şeyleri kökünden kavramak demektir. Fakat insan için kök, insanın kendisidir.” (K. Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi")

Marksizm, sermaye tarafından öne sürülen **maddî güçler bütünlüğünün** olumsuz eleştirisi olmak ister, ama eleştirilen konu, daha önce de gördüğümüz gibi, hiçbir biçimde fizik maddeyle sınırlanmaz ; diyalektik materyalizm, dünyada gerçekten var olanın tümünü dolayısıyla erkeyi, tını, bilinci ve benzerlerini de özdeksel olarak düşünür. Devrimci sınıf

konumunu anlamak amacıyla proletaryanın yürüttüğü mücadele, bu yönüyle ne kadar kuramsal görünürse görünsün, o ölçüde eleştireldir de... bilinçler üzerinde uygulanan şiddetin kaçınılmaz ve sonuçta pek **kılgısal** bir eleştirisi. Kuramsal olarak anlatılanı kılgısal bir biçimde ortaya koyma gerekliliğinden söz ettiğimizde, bunu, **teori** (sadece zihinsel düşünmenin bir soyutlanması gibi anlaşılan) ve **pratik** ("somut" eylemin imgesi) arasında kaba bir karşıtlık olarak anlamamak da gerekir aslında. Her şeyin eylem ("doğrudan", "somut", "silâhlı" vs.) üzerine merkezlendiği eylemcilik de, dünyayı daha az **yorumlayan** bir biçim değildir ; kurgusal düşüncenin lokman ruhu kokan alanlarındaki yalıtık bir filozof, düşünürler düşünürü de besbelli ki dünyaya göre kendini ortaya koymanın **pratik** bir biçimini üretir aynı şekilde.

5° “**Soyut düşünceyle** tatmin olmayan Feuerbach, sezgi ister ; ama duygun dünyayı, insanî ve duygun **kılgısal** bir etkinlik olarak kavramaz.” (K. Marx, Tez № 5, a.ç. Marx)

Gördüğümüz gibi, soyut düşünce feuerbach'ı tatmin etmez. Filozofları **yalnızca** filozof olmakla suçlar ve onlardan her şeyden önce diğer insanlar kadar "düşünen insanlar" olmalarını ister, zira "*varlığı kavrama arzuları, insanî gerçekleştirme arayışları herkesin hakkıdır*" der. Feuerbach soyut düşüncenin yetersizliklerini ve sınırlarını hisseder ; bu durumda kuramsal düşüncenin sınırlarını aşmak için "**sezgi**"ye başvurur. Felsefeye şeylerin gerçek özünü de ortaya çıkartan yalnız oymuş gibi tamamen üstün bir nitelik atfederek, toplumsal insana ("sokaktaki Mehmet efendi" diyoruz bugün !) sezgi yoluyla "hissedebildikleri"nden itibaren gerçeklik hakkında bir yargıya ulaşma olanağı verir.

Engels'in dediği gibi :

"Feuerbach'ın yanılığısı [...] son tahlilde, "gözleri" ile, yani bir filozofun "gözlükleri" ile görmeksizin özdekliliğin üstesinden gelememesi olgusundan ibarettir".

Feuerbach, felsefe açısından insanla gerçeklik arasında var olan uçurumu sezgiyle kapatmaya çalışır, ama insansal varlığı [insanı] "dışsal dünya"ya, nesnelere, doğaya, tarihine, bilincine vs. bağlayan eksiksiz ilişkiyi anlayamaz. İnsanî gerçekliği insanî etkinlik, insansal pratik olarak kavrayamaz. Ve bazen Feuerbach gerçekliğe kılgısal bir boyut veriyormuş gibi görünse bile, bundan sonuçlar çıkarmayı reddeder. Devrimci praksis onun için olsa olsa kuramsal bir düşünmeyi hak eden bir şey olarak kalır.

6° “Feuerbach dinsel özü **insansal** öze indirger. Ama insansal öz, yalıtılmış bireyin özünde olan soyut bir şey değildir. Gerçekliği içinde o, toplumsal ilişkilerin[in] bütünüdür.

Bu gerçek özün eleştirisine girişmeyen Feuerbach, zorunlu olarak :

1) tarihsel süreci hesaba katmaz ve kendi için [var olan] dinsel bir duygu saptar ve de soyut olarak – yalıtılmış – bir insan bireyi var sayar ;

2) özü [de] çok sayıda bireyi **doğal bir biçimde birbirine bağlayan suskun ve içsel bir genellik olarak, bir "tür" olarak anlamaz.”** (K. Marx, Tez № 6, a.ç. Marx)

Feuerbach dinsel temelleri insanî temellere taşır. İnsan "*yaşadığı şu dünyada kendini mutlu kılmayı düşünmeden önce, bir başka yaşamın Hayali Alanları'ndaki yazgısını bildiğini iddia etmiştir.*" (D'Holbach, 1770) Artık onun için [Feuerbach için] söz konusu olan, "tanrı sevgisi" yerine "insan sevgisi"ni koymaktır (bkz. daha önce Feuerbach'tan yapılmış olan alıntı). Feuerbach'ın göklere çıkardığı insanın özüne olan bu dönüş, onu "kendinde" insan düşüncesine götürür. Oysa insan, hiçbir zaman herhangi bir insan değildir ! "*...insansal öz, yalıtılmış bireyin özünde olan soyut bir şey değildir.*" (Marx) İnsan her şeyden önce "yaşamakta olduğu, yaşadığı şeyler"dir. Ve kendisine toplumsal olarak dayatılan hayatı yaşar yalnızca. Varlığı, düşüncelerini etkileyen, isteklerine konu olan yaşamının, sürdürdüğü yaşamın gerçek koşulları, sadece bu koşullar tarafından tamamen belirlenmiş toplumsal bir varlıktır. Feuerbach tarafından o kadar çok övülmüş olan "Evrensel Sevgi",

toplumsal ilişkilerde sahip oldukları yere göre kimileri için içinde buldukları yaşam koşullarından duyulan memnuniyeti, kimileri için de varlıklarının çöküşü, batışı olarak hissettiklerine karşı duydukları isyanı temsil eder. Yani var olan dünyaya karşı mücadele, her şeyden önce uzlaşmaz sınıf çelişkisine kararlı olarak karşı koyma seçimine bağlıdır. Var olan ve gerçekten davranan, etken olan insanı eleştirmeyerek Feuerbach, dostluk ilişkileri içindeki "gerçek insanlar", "etten ve kemikten bireyler" ister yalnızca ve böylece tarihsel süreci ihmal eden ve her türlü toplumsal mülâhazanın dışında tutan bir soyutlama oluşturur insandan. Eğer insanın bir tarihi varsa, o da evrensel "kendinde" insanın tarihidir.

"Başlangıçta insan dinsel inançlıydı..." : ilkel insanı işte böyle canlandırır kafasında. Tarih, insanların hep birlikte yanlış bilinçlerinden yavaş yavaş kurtuldukları doğrusal bir ilerleme olarak görüldü. Böylelikle Feuerbach, insan tarihinin yerine insan düşüncelerinin tarihini, bilincin gelişme sürecini koyar. İçinde yaşadıkları şu gerçek cehennemde yabancılaşmış bir durumda bulunan insanların niçin umutsuzluklarının supabı olarak o "kayıp cennet" in alıklaştırmacı arayışı noktasına vardıklarını incelemeksizin sadece yaşanmış gerçekliğin soyut dinini görür.

"İnsansal öz doğru gerçekliği tanımadığı için, din insansal özün hayali gerçekleşmesidir."
(K. Marx)

Feuerbach bilinci toplumsal bir belirleme tarafından bulunçlara toplumsal olarak **dayatılmış** bir şey olarak kavramaz. Bu durumda insanı, genel olarak onu diğer insanlara [insansal varlıklara] "doğal bir biçimde bağlayan evrensel niteliği içinde, soyutlanışı içinde düşünür yalnızca. Her şey bir elindelik [irade] sorununa dönüşür... her birey kendisine doğru geldiği gibi düşünme ve davranma "hak"ına sahip olacaktır.

Böylece Feuerbach neyse o olarak görünür : bir burjuva ideoloğu, demokrat bir filozof. Yeni ve yapıntılı [uydurma, düşsel, gerçek dışı] bir topluluğun ("yapıntılı", zira bir sınıfın bir diğeri üzerindeki hakimiyetini çok **gerçek bir biçimde** olumlar) yıldırğan yeniden oluşumunun gücü olarak, sermayenin yaşam biçimi olarak demokrasi, "serbest seçimler", referandumlar vs. örgütleyerek ara sıra takındığı bu ifadeden ibaret değildir hiçbir biçimde, ama biz burada, onun "elindelik" kavramıyla gizlenen tepeden tırnağa burjuva olan niteliğini daha fazla açığa çıkartmak için demokratik ideolojinin bu görünümü üzerinde ısrar edeceğiz. Edeceğiz, çünkü bu, demokratik ideolojinin toplumsal uzlaşmazlığı Feuerbach için o denli önemli olan şu "İnsan Türü'nün evrenselliği" içinde boğmayı becerdiği içindir tam da ; çünkü hakim sınıf, programını "özgür insanlar"a kabul ettirmeyi – hem de (ve özellikle !) onları seçimlere yollayarak – başardığı içindir. Burjuvazi yurттаşı oy kullanma kabininde kısıtılarak, kişisel görüşlerin bayağı bir toplamından kendi güvencesini çıkartır, sağlar. Bütünlüğün böylesi bir kavranışı, marksist yöntem tarafından geliştirilmiş olan bütünlük kavramına kesin bir biçimde karşıdır. Aslında marksizm için bütünlük, eşit parçaların basit bir toplamı gibi düşünülmez. Bütün, her zaman kendisini oluşturan parçaların toplamından daha üstün bir niteliktir.

Yani bütünlüğün bu anlayışı içinde, devrimci dolayısıyla parti olarak örgütlenmiş proletarya tarafından taşınan kolektif ve bilinçli bir program olan komünizm, işçi sınıfının **tarihsel ve kolektif** bilincinin olumsuzlaması olan demokrasiye uzlaşmaz bir biçimde karşıdır.

Demokrasi toplumu oluşturan bireylere görüşlerini sorarak insanları daima toplumsal projelerinden uzaklaştırır, ayırır. Bireysel bilinç burjuva bilinçtir, çünkü tek başına ve zayıf olan bireysel bilinç, çok sayıda ideolojinin (hepsi de burjuva) karşısında ancak kendini ezdirir ve bu durumda kardeş bilinçleriyle birlikte yığınsal olarak, sessiz ve boyun eğen bir sürü hâlinde (bireycilikle sürü hâlinde yaşama birbirini tamamlar !), adına seçim yerleri denilen toplumsal kıyma makinelerinin önünde toplaşıp hazır bulunurlar.

"Feuerbach materyalist olduğu ölçüde tarihi asla işin içine karıştırmaz ; tarihi işin içine soktuğunda da [artık] materyalist değildir." (K. Marx, "Alman İdeolojisi", II-2 : "Feuerbach'ın Sezgisel ve Tutarsız Materyalizminin Eleştirisi")

Materyalizm ve idealizm birbiriyle çatışır, ama şeylerin kavranış biçimlerinde iç içe geçerler. Feuerbach bunun çarpıcı örneğidir ; var olmayan bir mutlağın [tanrının] yabancılaşmış arayışı olarak az çok iyi anladığı dinsel görüngü konusundaki tüm idealist kurgulara karşı haklı olduğunu iddia etmek, bunu doğrulamak istenci içindeki Feuerbach, bir o kadar gizemsel olan bir başka mutlak için aynı sefil arayışı önerecek noktaya varır : insanoğlunun **yeni dini** olarak bizzat sunduğu "Evrensel Sevgi"dir bu.

Marksizm falan ya da filân dinin salt **eleştirisiyle** (azıcık da olsa köktenci tüm burjuva materyalizmine özgü bir eleştiriyile) yetinmez ; hayır. marksizm her şeyden önce dinsizlik niteliğiyle ortaya çıkar, doğrulanır, bir başka ifadeyle tüm dinlerin kılıfsal bir eleştirisidir ; ne anlama geldikleri bilinen tanrıya, insana, özgürlüğe, eşitliğe, demokrasiye vesaireye olan inaçların hepsi, yok edilmesi gereken Yönlendirici Düşünceler'dir. Feuerbach tanrıtanımazlık inancı için yaman bir biçimde boşuna çabalar ve de şu "fâni dünya"sını onayarak Sevgi'ye ve İnsan'a tarih-dışı, zamana bağlı olmayan, hasılı dünya-ötesi yeni bir "öbür dünya" atfettiği için [idealistlerden] daha az idealizme düşmez.

7° “Bu yüzden Feuerbach, bizzat "dinsel duygu"nun toplumsal bir ürün olduğunu, tahlil ettiği soyut bireyin de iyice belirli toplumsal bir biçime aidiyetliğini görmez.” (K. Marx, Tez № 7)

"Dinsel duygu" toplumsal bir üründür. Yalnızca insanlar, bizzat onlar, düşüncelerinin ve tasarımlarının üreticileridirler. Ama düşüncelerin bu üretimi, her şeyden önce içinde geliştikleri maddî ilişkilere, maddî koşullara bağlıdır.

“[...] tersine, maddî üretimlerini ve maddî ilişkilerini geliştirerek, kendilerine özgü bu gerçeklikle birlikte düşüncelerini ve düşüncelerinin ürünlerini de dönüştürenler insanlardır. Yaşamı belirleyen bilinç değil, ama bilinci belirleyen yaşamdır.” (K. Marx, "Alman İdeolojisi", I-4 : "Materyalist Tarih Anlayışının Özü. Toplumsal Varlık ve Toplumsal Bilinç")

Dini yaratan insandır, ama tersi değil ! Marksizm dinin eleştirisini onun üzerine dayandığı toplumsal gerçekliğin eleştirisi olarak ele alır.

“İnsanın düşsüz, avuntusuz bir zincir taşımaması için değil, ama onun zincirini silkip atması ve canlı çiçekleri toplaması için eleştiri, bu zinciri süsleyen hayali çiçekleri parçalayıp alt üst etti. Dinin eleştirisi insan düşünsün, davransın, akla geri dönmüş ve yanıldan kurtulmuş insan olarak kendi gerçeğini biçimlendirsin diye, [artık] kendi etrafında yani gerçek güneşinin etrafında dönsün diye kurtarır onu yanılığlarından.” (K. Marx, "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi")

Feuerbach'ın materyalizmi dinsel tarihin üzerinde durduğu gerçek temeli unuttur. Yaşam koşullarının, sınıf çelişkilerinin yol açtığı insanî sefaletin nedenlerini, tarihin idealist kavranışı derecesinde, "dinsel duygu"da bulur. Ama bilincin yokluğu yalnızca maddî yoksunluğa dayalı olabilir. Feuerbach için sınıflar yoktur. İçinde insanın sadece eğlenmeye çalışmak zorunda olduğu o doğal uyumun katıksız görüşü olarak insanın özü, onun için var olan tek şeydir. Ve eğer düşkün, hatta insanca yaşama benzer her şeyden dışlanmış olan varlıklar "Evrensel Sevgi"nin o eksiksiz bilincine varamıyorlarsa, bu, olduğu gibi kabul edilmesi gereken büyük bir mutsuzluktur.

“Önerilerinden sadece biri üzerinde durursak eğer, balığın "özü" onun varlığıdır yani sudur. Irmak balığının "özü" [de] ırmak suyudur. Ama bu ırmak sanayinin emrine tâbi kılınır kılınmaz, boyalar ve diğer atıklarla kirletildiğinde, buharlı gemiler üzerinde vızır vızır gidip gelmeye başladıkları zaman, balığı bu yaşam ortamından yoksun bırakarak ırmağın suyu başka kanallara aktarıldığında, basitçe suyu boşaltıldığında, bu su onun "özü" olmaktan çıkar ve artık ona uygun olmayan bir ortama dönüşür.” (K. Marx, "Alman İdeolojisi", II-9 : "Feuerbach'ın İdealist Tarih...")

Ne saf doğa ne de saf varlık vardır ; insanın varlığının gerçekliği, istesin ya da istemesin,

gırtlığına kadar gömüldüğü toplumsal ilişkilerinin gerçekliğidir. Şu "taşralı münzevi filozof" (Engels Feuerbach'ı böyle görüyordu), insanın "başlangıçtaki saflığı"na dönmesi yoluyla insanî uyumu öne sürdüğü zaman, burjuva toplumun boğucu çerçevesine direnme iddiasıyla **bizzat bu gerçeklikten** kaçmanın sonuçsuz, boş bir girişiminde bulunmuş olur. İnsan yaşamının sorunlarına verilen böylesi bir cevap, şu iki kanadalı genç tarafından bulunmuş olan çözüm kadar gülünçtür : "uygarlığın nimetleri"yle kentsel yaşamın gerilimlerinden bıkmış usanmış bu iki genç, her şeyi satıp savdıktan sonra, 1981'de Güney Amerika'nın ıssız küçük bir adasında henüz bozulmamış doğaya doğru uyumlu ve meteliksiz bir geri dönüşü gerçekleştirirler ; hangi ada mı... Malouines [Falkland] adalarından biri^{ix} !!!

8° “Tüm toplumsal yaşam, özü bakımından **kılıgsaldır**. Kuramı gizemciliğe sürükleyen bütün sırlar, ussal çözümlmelerini insansal praksiste ve bu praksisin anlaşılmasında bulurlar.” (K. Marx, Tez № 8, a.ç. Marx)

Bu sekizinci tez üzerinde konuşulmayacak kadar açık ! Toplumsal yaşam özünde insanın pratik yaşamıdır. İnsansal varlığın onu davranmaya iten "kesinlikler"den dersler çıkartabilmesi, içinde geliştiği gerçekliğin günlük deneylerindedir. Öncekilerin gelişimi içinde veya onların aleyhine kazanılmış olan bu "kesinlikler", – bu varlığın dünya üzerindeki eylemi ve dönüştürücü etkinliğinin her zaman dinamik olan anlayışı sayesinde – insansal praksisten onun [bu varlığın] sonsuz gelişimini yaratmak için, karşılığında yalnızca doğrulanmış olmayı (olumsuz olarak !) beklerler.Devrimci praksis sıfatıyla bu, dünya ölçeğinde ve tarihsel (dün-bugün-yarın) bir praksistir ve de arçasızlıkla^x sınırlanamaz. Marksizm kendini temel bir görgücülük [ampirizm] olarak koyar ortaya : "*oluşumun ve ölümün kesintisiz sürecinden başka bir şeyin var olmadığı*" yerde "*her şeyde ve her şeyin geçersizliği*" (F. Engels, "L. Feuerbach ve Klâsik Alman Felsefesinin Sonu") özelliğinin kendisi için yegâne mutlaklık, onu baskın kılan bir mutlaklık olduğu bir görgücülük.

Diyalektik materyalizm, düşünen ve davranan bir varlık olan insanı tekrar dünyanın merkezine oturtarak, "*böylece dünyanın nesnellliğini toplumsallaşmış insanın etkinliğinin bir ürünü sıfatıyla bütünlüğü içinde kavrayarak*" (K. Korsch, "Tarihin Materyalist Anlayışı"), tüm kuramsal gizleri yok eder.

9° “Sezgisel materyalizmin yani dünyayı kılın bir etkinlik olarak anlamayan materyalizmin ulaştığı en son sonuç, bir yalıtılmış bireyler ve sivil [burjuva] toplum kuramıdır.” K. Marx, Tez № 9)

Feuerbach'taki duygun dünya kavramı, onun [duygun dünyanın] "edilgin bir seyrinde" ve bu dünyaya ilişkin sahip olduğu kanıda, sezgide kalır. Gerçeğin seyredici bu anlayışında saf bir doğa ve uyumlu bir insan görür.

Ama gerçeklik, çelişkiler olarak içerdiği şeyde doğrudan doğruya insanın dinsel cennete ilişkin görüşüne çarpan olgular, varlıklar ve nesnelere sunar Feuerbach'ın gözünde. Feuerbach için bu durumda, sezgisel olarak dünyaya yaklaşmak ve gerçeği "duygun kesinlik" ("Üzümlü kekin kanıtı, onu yemektir.") olarak kavramak (ve dahi sınırlamak !) yeteneğini, özelliğini bu gerçek insana (sonuç olarak hakkında bize hiçbir şey söylememiş olduğu şu insana) bırakmak gerekir. Böylece filozofa da şeylerin gerçek özünü keşfetmek görevini bırakan Feuerbach'ın bizzat kendisi, gerçekliği "gerçek insan" veya "filozof" gibi anlamının iki biçimi arasında kararsız kalır. Hareket ettiği bakış açısı ne olursa olsun, ister "gerçek insan" ister "filozof" olarak, **insansal kılıgı** diye nitelediği "duygun kesinlik" kavramını eleştirel bir gözle incelemeyi başaramaz.

Sezgisel materyalizm, diğer pek çok materyalizm gibi, bir burjuva materyalizmidir. Burjuva toplumun bir teorisi olarak o, şeyleri **oldukları gibi**, değiştirmeksizin, devinimlerini hayal bile etmeksizin kavrar.

Gerçeği tasarlamının tüm bu biçimleri, kendi açısından değiştirmekte hiçbir çıkarı olmayan

bir durumu sürdürmek gayesiyle kendine bir tarih, hem de bitmiş ve donmuş bir tarih edinmeye çalışan burjuvazinin çabalarına uygun düşerler. Sınıf hakimiyeti bir kez gerçekleştikten sonra, sınıf olarak kendini aşma düşüncesi artık onun için imkânsızdır.

Marksistler için insan tarihinin sonu yoktur. Tersine, bir başlangıcı vardır... **tarih öncesinin** zifiri karanlıklarından çıkmak amacıyla insan tarafından yürütülen uzun bir mücadelenin ürünü olan komünizmdir bu başlangıç.

10° “Eski materyalizmin bakış açısı burjuva [sivil] toplumdur ; yeni materyalizmin bakış açısı [ise] insansal toplum ya da toplumsal insanlıktır.” (K. Marx, Tez № 10)

Eski materyalizm sivil toplumun, burjuva toplumun bakış açısında yer alır. Almanda "bürgerlich" sözcüğü, "burjuva" ve "sivil" anlamlarında ayırım gözetmeksizin kullanılır ; ve bu olgu eğer dilsel bir zorluk içeriyorsa, bu, hakim sınıf olarak burjuvazinin tedrici ilerlemesinin olumlanmasına uygun olarak yurttaşlar toplumunun gelişme birliğinin ilginç bir köken bilimsel [etimolojik] örneği olduğu içindir. Burjuva toplum, sınıfları sivil toplum [denilen] içinde boğarak kendini güçlendirir. Felsefe karşıtı niteliğiyle, devrimci praksis sıfatıyla yeni materyalizmin bakış açısı, insanın bakış açısıdır. Gerçek dünyanın köklerinden yani insansal praksisten yola çıktığı için, köktenci bir bakış açısıdır.

Komünizm, "tür için bir plân" (A. Bordiga) olarak, insanın kendisiyle uzlaşması olarak ortaya çıkar, doğrulanır. Kesin bir olgu olarak anlaşılan proleter devrim, sermayenin yapıntılı topluluklarını (din, ekonomi, siyaset, sanat, ulus vs.) şiddetle darmadağın eder ve de insanı yeniden yaşamına, kendi yaratısına ve hazlarına bağlar [kavuşturur]. Bu devrim kolektif insansal varlığın gerçekleşmesini hedefler, dolayısıyla iktidarını demokratik olarak **paylaşmayı** da hiçbir biçimde düşünmez. Tersine o, tüm iktidarları, insan ve "Gemeinwesen"ⁱ arasındaki tüm ayrılmayı **tasfiye etmenin** kaçınılmaz ihtiyacından doğar.

11° “Filozoflar çeşitli biçimlerde dünyayı yalnızca **yorumladılar**, [oyusa] önemli olan onu **dönüştürmektir**.” (K. Marx, Tez № 11, a.ç. Marx)

Feuerbach filozofları eleştirmeye kalktığı zaman da yanılır. Düşünen bireyleri bu filozofların karşısına koyarak, insanî gerçekleştirme isteğinin zorunluluklarının reddini devindirici bir güç olarak aldığı ve dolayısıyla bu isteğin her varlığa özgü olmadığını görmez. Toplumun gereği gibi incelenmesiyle, toplumsal yapının bütün bir kategorisinin Feuerbach'ın açıkladığı "isyan ettirici kötülükler" içinde tamamlandığı, eksikliklerini giderdiği çabucak anlaşılır. Bu yüzden hakim sınıfa durumunu olduğu gibi sürdürme olanağını verenin tam da şu "pis haksızlıklar" olduğu da [kolayca] fark edilir. Bu duruma karşı isyan etmekten çok uzak, burjuvazi, o da yabancılaşmış olmasına rağmen, "kaba insan"ın sömürsünde bulduğu güç duygusuyla mest olmuştur. Yani tarih üzerinde gereği gibi düşünmek ve davranmak düşünen insana düşüyorsa eğer, söz konusu bu insan herhangi bir insan değil, ama doğrudan yaşanmış gerçekliği reddedebilecek kişidir yalnızca.

Gerçek varlıklarından tamamen ayrılmış proleterlerin bu kölelik durumundan hoşnut kalmaları imkânsızdır.

Bu gerçek insanların gerçek yaşam üzerinde sürdürdükleri kılğısal eylemle tüm kurgusal felsefe biter. Ve bu, giriş bölümünde de görmüş olduğumuz gibi, – şu solcular nezdinde araçsızlık ve çekilmez lâf ebeklikleriyle eşanlı olan – yöntem bilimsel sorunların "devrimci eylem" sorunlarına bağlı bir takım ekleri oluşturdukları anlamına gelmez. Gerçekliğin anlaşılması hiç kuşkusuz insansal kılğının ayrılmaz parçasıdır. Tekrar bir sorun olarak masaya yatırılan, kendi hareketini gerçek tarihe dayatacak olan mutlak tinin kişileştirilmesini tarih imalâtçıları sıfatıyla filozoflara, düşünörlere ve diğer ideologlara mal etmiş olan sınıflı toplumun rolüdür. Filozoflar, "tumturaklılık ve kibir dolu düşüncenin şu dar kafalı aktarları" (Marx), oldum olası "tarihin muammaları"na nazari bir çözüm getirmeye çalışırlar. Marksizm ise, [tarihin] gizemlerini çözümlenme sorunlarını reddeder, fakat gerçekliği dönüştürmeyi ve sonuçta bizzat bu yolla şu gizemlerin **gerçekliğini çözmeyi**,

dağıtmayı hedefler.

“Bir zamanlar, kafalarına yerleşmiş **yerçekimi düşüncesi** yüzünden, yalnızca bu yüzden insanların boğulduklarını zanneden temiz yürekli bir adam varmış. Şayet bu düşünceyi, örneğin hurafe olarak, dinsel olarak niteleyip kafalarından çıkartıp atsalarmış artık boğulma tehlikesinden muaf olacaklarmış. Tüm sayımlamaların çok sayıda ve mükerrer kanıtlarla tehlikeli sonuçlarını kendisine gösterdiği şu yerçekimi kuruntusuna karşı ömrü billâh savaşmış durmuş. Bu saf adam, çağdaş devrimci alman filozoflarının bizzat bir örneğidir.” (K. Marx, "Alman İdeolojisi", Önsöz, a. ç. Marx)

• - - • - - •

Notlar :

i Bu makale "Le Communiste"nin Kasım 1983 tarihli 18. sayısından çevrilmiştir. Metindeki köşeli parantezler çeviriye aittir. (ç.n.)

ii Bkz., A. Pannekoek'un bu kitabı için, daha önce burada "Diyalektik Materyalizm Üzerine Eleştirel Notlar" başlığıyla yayınladığımız metnin sonundaki "Ek" bölümü.

iii Arkasına saklandığı renk hangisi olursa olsun burjuvazi şu veya bu biçimde, şu veya bu anda daima **pozitivizme** (daha 19. yüzyılda August Comte tarafından sentezlenmiş olan pozitivizme, olguculuğa) döner, bir başka ifadeyle, toplum hareketinin bilimlerin sürekli gelişmesine bağlı olan kesintisiz bir insansal **ilerleme** süreci olarak kuramlaştırılmasına döner ; gerçekliğin bu tür bir kavranışı, sürekli olarak sömürüyü **düzenleyiş** biçimi konusunda hakim sınıf tarafından üretilmiş ideolojik bir açıklamadır yalnızca.

Sendikacılar, insanseverler, demokratlar... ve **envai türden ilericilerin** değerini (iktisadi değeri, değişim değerinin) diktatörlüğünü durmadan reforme etmek gibi bir amaçları vardır ; rolleri, giderek dayanılmaz hâle geleni... daha bir yaşanılabilir {dayanılabilir} kılmaktır ! A. Comte'tan Althusser'e var güçleriyle ve müthiş bir hırsıyla kuramsallaştırdıkları ilerleme, **kapitalist düzeni korumanın ve sürdürmenin** "dinamik" bir unsurunu oluşturur gerçekte (olumlanmanın olumlanması).

iv Şeyleşme {extraénisation} konusunda "Le Communiste"nin 14. sayısındaki "İnsanın Yabancılaşmasından İnsansal Topluluğa" başlıklı makaleye bakınız.

v Örneğin Lenin, "nesnel gerçekliği" felsefi "madde" kavramına indirgedi. Bu durumda tüm gerçeklik sadece fizik maddeyle sınırlanır. Oysa diyalektik materyalizm için gerçek dünya, somut elle tutulur madde kadar insan düşüncelerinden de oluşur. Pannekoek'un dediği gibi : "*Eğer {...} deney dünyamızı bütünüyle açıklamak istiyorsak, fizik madde kavramı yetmez ; erke, ruh, bilinç gibi başka kavramlara da ihtiyacımız var.*" (Filozof Lenin)

vi "Altalamak" {subsumer} ve "altalama" {subsumption} terimleri, sık sık dışsal baskı olarak anlaşılan "hakimiyet" {domination} kavramını, bu hakimiyeti insanın içine işletmeye yani içselleştirmeye kadar genişletirler. ("Le Communiste"nin notu)

Türkçede "**altalamak**" kavramı, tikel olanı bir birlik içinde düşünmek, anlamak ve özele genelin altında yer vermek anlamına gelir. (ç.n.)

vii **Manicilik** (manişezizm, manikeizm, zındıklık mezhebi) : M.S. 3. yüzyılda İran'da Mani tarafından kurulan bir din ; iyilik-kötülük (ışık-karanlık) karşıtlığına dayanan, yahudilik dışında tüm dinlerin, asıl olarak İran'ın zerdüş diniyle hristiyanlığın bir karması olan tamamen eklektik bir din. Çağının bir çeşit toplumsal ütopyasıydı. (ç.n.)

viii "*Ah ça ira, ça ira, ça ira ! Tous les aristocrates à la lanterne !*" : "Ah olacak, olacak, olacak ! Zedegân takımı sokak lâmbalarında ipi boylayacak !" diye çevrilebilecek olan bu sözler, "La Carmagnolle"ün nakaratını oluşturur. "La Marseillaise" de Fransız milli marşının adıdır. (ç.n.)

ix Bu adalar yüzünden 19 Mart 1982'de (gençlerin şu doğaya dönüşlerinden birkaç ay sonra !) Arjantin ve İngiltere arasında "patlak veren" savaş hatırlanırsa, bu iki gencin durumlarının gülünçlüğü anlaşılacaktır. Savaş 14 Haziran 1982'de "sonuçlandı". (ç.n.)

x **Araçsızcılık** {immédiatisme} : "Bilen"le "bilinen" arasındaki araçsızlığın, dolayımsızlığın ve özdeşliklerinin öğretisi. (ç.n.)

xi "**Gemeinwesen**" : bu Almanca sözcük, komünizmde bir topluluğun olduğunu, ama gelişimi içinde bu topluluğun ortak, kolektif bir varlık olduğu düşüncesini en iyi ifade eden bir sözcüktür. {Diğer yandan} "topluluk" kelimesi çok durgun bir hâli, oluşumu değil ama verili bir sonucu belirtir ; üstelik "topluluk" tabirinde "varlık" kavramı da görünmez.